

A családon belüli bántalmazás és a szociális szakma viszonya

A magyar média az utóbbi hónapokban többször is tárlt olyan tragikus eseteket, amikor egy szülő megölte gyermekét, vagy éppen fordítva, a gyermek ölte meg szülőjét. Másrészt, napjaink egyik jellegzetes hazai mozgalma azért folytat kampányt, hogy a kormányzat alkalmazzon intézkedéseket (elsősorban a büntető anyagi és eljárásjog keretébe tartozókat) a feleséget és a gyermeket bántalmazók ellen. A nyilvánosság napirendjén tehát jelen van a – gyakran alkalmazott kifejezéssel élve – bántalmazás kérdése.

■ Magyarországon a társadalmi nyilvánosság egyetért abban, hogy rossz dolog bárkinek a megölése, sőt az is, ha gyermeket, házastársat vagy bárki mást bántalmaznak. Ezért az, hogy valaki „elítéli a bántalmazást”, és hogy szerinte „tenni kell valamit”, nem hordoz semmiféle érdemi információt. Valamit mégis jelez: azt, hogy Magyarországon a bántalmazásra vonatkozó kommunikáció fő áramát inkább a morális megnyilatkozások, mint a szakmai állásfoglalások képviselik.

büntető anyagi jogi eszközök fogják jelenteni. Igaza van azoknak, akik ilyen eszközök alkalmazása mellett érvelnek; ez az igazság azonban csak részigazság. Az jelenti a teljesebb igazságot, hogy bántalmazás-problémával szemben - a nemzetközi elvárásoknak megfelelően - komplex szemléletet és komplex megoldásokat kell alkalmazni.

Ezzel az írással arra teszek kísérletet, hogy felvázoljam azokat a szakmai kérdéseket, amelyeket a szociális szakma képviselőinek figyelembe kell venniük a bántalmazás-problémához való viszonyuk kialakításához. Ma Magyarországon egyoldalú és hiányos a bántalmazással kapcsolatos kommunikáció, ezért a közvélemény, a szociális szakma képviselői, sőt a kormányzat képviselői is egyoldalú és hiányos információs bázisra építik a bántalmazásra vonatkozó véleményüket. E sajátos helyzetre tekintettel ez az írás is némileg sajátos szerkezetű lesz: nem mond el mindent a bántalmazásról (hiszen nem is lehetne), hanem arra törekszik, hogy jelezze a probléma egyéb (nálunk kevésbé emlegetett) dimenzióit.

■ A KÖZVÉLEMÉNYT A BÁNTALMAZÁSSAL KAPCSOLATOS DISKURZUSNAK ELSŐSORBAN A KÖVETKEZŐ ELEMEI BEFOLYÁSOLJÁK:

- a bántalmazás jelenségét többnyire a súlyos (halálos végű, súlyos sérülést eredményező, illetve folyamatos jellegű) magatartásokkal ábrázolják, tipikus elkövetőként pedig a feleséget és gyermekét egyaránt súlyosan bántalmazó férfit jelölik meg;
- a jelenség értelmezésének domináns (szinte kizárólagosan említett) módja szerint a bántalmazás oka az elkövető vétkes, sőt büntetőjogilag bűnös cselekménye;
- a probléma kezelésének magától értetődő módjaként a következetesebb rendőri fellépést, a hatékonyabb nyomozást és a szigorúbb büntető ítéleteket nevezik meg.

Nem kétséges, hogy Magyarországon is jelen vannak azok a helyzetek, amelyeket – a külföldön elterjedt kategóriák szerint – gyermekbántalmazásnak, gyermekelhanyagolásnak, feleségbántalmazásnak minősítenek. Az sem lehet vitás, hogy Magyarországon hiányosak, illetve nem kellően hatékonyak a „rossz bánásmód” elleni eszközök. (Másrészt látni kell, hogy nem nulláról indul a rossz bánásmód elleni közcselekvés.) A bántalmazás elleni szervezettebb fellépés egyik elemét feltétlenül a rendészeti, büntető eljárásjogi és

■ MONDANIVALÓM LÉNYEGE A KÖVETKEZŐ:

A társadalmi problémák egy körének „bántalmazás”-ként való felfogása társadalmi produktum. A bántalmazás nem valamiféle egységes tulajdonságokkal bíró jelenség, hanem különböző helyzetek ember-alkotta gyűjtőfogalma. A helyzeteket az fogja össze, hogy mindegyiket valakinek a felróható cselekményével, mint legfőbb okkal magyarázzák. A bántalmazás vétkes magatartásként való értelmezése csupán egyike a lehetséges értelmezéseknek, és hol ez, hol pedig

más értelmezés vezet a társadalmilag kívánatos eredményhez.

A bántalmazáshoz nem csak bűncselekményeket és nem csak erőszakos cselekményeket sorolnak. A bántalmazás kategóriáját egyre jobban kiterjesztik, amely így egyre több, a társadalom többsége által gyakorolt magatartást is magába foglal. A komoly sérelmet okozó helyzeteknek viszont sok válfaja nem minősül bántalmazásnak. A jelenségről a médiában terjesztett sztereotípiák egyoldalú, elfedi a bántalmazás számos gyakori típusát. A gyermekbántalmazás és a feleség-bántalmazás - bár gyakran összefüggenek - nem moshatók egybe, hiszen gyakran az anya a bántalmazó.

Amennyiben a bántalmazás problémájának kezelésére rendszerszerű megoldásokat alkalmaznak, az - túl a bántalmazáson is - hatást gyakorol a családok problémáinak értelmezésére. A bántalmazás elleni fellépés nem csak azt eredményezi, hogy felfigyelnek az eddig mellőzött bántalmazásos esetekre, hanem azt is, hogy az eddig másként megítélt problémák egy részét ugyancsak bántalmazásnak minősítik. A problémás családokban általában komplex probléma-halmaz van jelen, ezért „bántalmazásos” és „bántalmazástól mentes” családokra való felosztásuk elfedheti a bántalmazáson túli problémák létét.

Ha a társadalom problémakezelő rendszere eltolódik a vétkességi alapú megoldások felé, ez befolyásolhatja mind a bántalmazással érintett, mind pedig a többi család problémáinak kezelését. A vétkességi alapú megoldások eltérően érintik az eltérő társadalmi csoporthoz tartozó családokat. A vétkességi alapú megoldások előtérbe kerülése megnehezítheti a (bántalmazó, illetve a nem-bántalmazó) családok hozzájárulását másféle megoldásokhoz (például szociális szolgáltatásokhoz).

A bántalmazás-probléma kezelésére vonatkozó nemzetközi követelményeknek az integrált, multiszektoriális megoldások felelnek meg. A megoldásoknak csak egyik elemét jelenti a rendészeti tevékenység, a nyomozás és a büntetés kiszabása. A megoldások közé tartoznak - többek között - a társadalompolitikai megoldások és a szociális szolgáltatások is.

■ A BÁNTALMAZÁS-PROBLÉMA ALAPVONALAI

A bántalmazásnak nevezett jelenségcsoporthoz iránti érdeklődés nem ma kezdődött, hanem az 1970-es években, az Amerikai Egyesült Államokban, majd folytatódott Nyugat-Európában és a világ más részein.² A bántalmazás kérdésére irányuló társadalmi reakciók a következőképp foglalhatók össze:³

Fontos, hogy legalább két szálát megkülönböztessünk: az egyik a gyermekek, a másik pedig a feleségek bizonyos problémáira utal. A két szál összefonódik ugyan, de nem válik eggyé. Mindkét esetben arról van szó, hogy az amúgy bárkit sértő erőszakos vagy nemi jellegű magatartások itt sajátos kontextusban jelennek meg, amely miatt a gyermekek és a feleségek fokozott védelme válik szükségessé. A két csoportnál azonban eltérő kontextusról van szó. A gyermekek

másként kiszolgáltatottak, mint a feleségek, ezért eltérően alakult a védelem célja és módszere is. Mindkét csoport esetében többről szól a védelem, mint a bántalmazásról: a gyermekek esetében a gyermekvédelmi feladatok, a feleségek esetében a nők emancipációjával kapcsolatos törekvések jelentik a védelem tágabb körét.

Az egyes országok jogrendje régóta tiltja és bünteti azokat a cselekményeket, amelyek az élet, a testi épség, a szexuális önrendelkezés, illetve a szexuális fejlődés ellen irányulnak. A bűncselekmények elleni védelem (sem a családon belüli, sem az azon kívüli cselekmények esetében) nem olyan hatékony, hogy ne lenne jelen a társadalomban a bűncselekmény sértettjévé válásnak a kockázata. A gyermekek és feleségek esetében ehhez a hatékonyság-hiányhoz további tényezők társulnak: kiszolgáltatottságuk mértéke szerint kevésbé képesek maguk megvédésére, továbbá a büntetőjogi védelem a családon belül megvalósított bizonyos magatartásoknál nem, vagy csak rapszodikusán érvényesül.

A bántalmazás-problémának azonban csak egyik eleme az erőszakos, valamint a szexuális bűncselekmények elleni védelem kérdése. A modern társadalmak a gyermek életének sok helyzetét társadalmi problémának minősítik, és különböző problémakezelő rendszerek hatáskörébe utalják. Témánk szempontjából különösen fontos közülük a gyermekvédelem, amelynek sajátos feladata a szülői gondozás-nevelés diszfunkcionális működéséből eredő problémák kezelése. A gyermekvédelem és az említett büntetőjogi védelem által érintett helyzetek részben (országoként és koronként eltérő mértékben) átfedik egymást; a gyermekvédelem azonban más típusú helyzetekkel is foglalkozik. A gyermekvédelem nem feltétlenül vétkességi alapon foglalkozik a hatáskörébe tartozó problémákkal, hanem tárgyi alapon is, azaz egyszerűen a helyzet káros hatásai miatt.

A feleségek esetében a bántalmazás-probléma a nők emancipációját célzó törekvésekhez kapcsolódik, amely utóbbi sokkal több minderről szól, mint a bűncselekményekkel szembeni védelemről. E törekvések keretében minden olyan helyzetet, amelyet a nőknek a férfakkal szembeni egyenlőtlensége jellemez, azonos probléma részének tekintenek. Az általános cél az egyenlőtlenséget okozó körülmények megszüntetése, ennek érdekében a nők egyenlősítését szolgáló megoldások alkalmazása. A nők elleni, ezen belül a feleségek elleni fizikai erőszakot, illetve szexuális bűncselekményeket is alapvetően a nők egyenlőtlen helyzetével magyarázzák.

A gyermekek, illetve nők védelméről túl-meg kell említeni a társadalmi védelem egy harmadik szálát is; mégpedig a szociális szolgáltatásokat, különösen a szociális munkát. A szociális munka általános feladata az emberek segítése abban, hogy rendezzék problémáikat; amibe beletartoznak a gyermekvédelmi problémák és a nők problémái is, de sok minden más is. A szociális munka keretében általában tárgyi alapon értelmezik és kezelik a problémát, nem pedig vét-

kességi alapon. A szociális munkát a család rendszerként való felfogása jellemzi, ezért hajlik a problémáknak „családi probléma”-ként történő értelmezésére, és törekszik a család működőképességének biztosítására.

A huszadik század utolsó negyedében megnőtt az érdeklődés azon helyzetek iránt, amikor a szülő a gyermeke ellen, vagy a férj a felesége ellen fizikai erőszakot, valamint szexuális visszaélést követ el. Ezt követte más olyan helyzetek felfedezése, amelyeknél a kiszolgáltatott személy sérelme visszavezethető volt egy családtag (vagy más gondozó) vétkes magatartására (szándékos cselekvésére vagy mulasztására). Határozott törekvéssé vált, hogy a gyermekek, illetve feleségek problémáinak minél nagyobb részét bevonják a bántalmazás és az elhanyagolás kategóriáiba. Ez azt eredményezte, hogy a bántalmazás kategóriája már nem csak a családon belül elkövetett erőszakos, illetve a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket foglalja magába, hanem sok más magatartást is. A bántalmazás és elhanyagolás kategóriáinak szélesítése azzal járt, hogy az addig nem vétkeségi alapon értelmezett helyzetek számottevő része is vétkeségi keretben értelmeződött újjá.

Ahogy számos országban fokozott érdeklődés nyilvánult meg a bántalmazás jelenségei iránt, úgy vált a bántalmazás a családi problémák gyakran használt, sőt domináns értelmezési keretévé. A problémák iránti társadalmi érzékenységen belül eltolódtak az arányok, így a bántalmazás(ként értelmezhető) problémák iránt nagyobb, a bántalmazás körén kívül eső problémák iránt (relatív vagy abszolút mértékben) kisebb figyelem fordult.

A problémáknak a bántalmazás kategóriájába történő átsorolása a következőként értelmezhető: a társadalom – mint Kelley és társai kifejtik – különbséget tesz az élet normális és kivételes kockázatai között, az utóbbiakat úgy tekintve, mint amelyek deviálnak a normális gyermekkorhoz magától értetődő módon hozzátartozó problémáktól. A társadalom más megoldásokat hagy jóvá, illetve működtet a különböző mértékben „normális” vagy „kivételes” problémák esetében; a probléma kivételessé minősítése a család autonómiájába történő beavatkozás nagyobb mértékét legitimálja. A társadalmi gyakorlat a „normális kockázatokat” az otthonnal, az iskolával és a társadalommal hozza összefüggésbe, míg a „kivételes kockázatokat” a veszélyeztetett gyermekekkel, a fizikai bántalmazásával és a szexuális abúzzsal. (Kelley, P.; S. Hood; B. Mayall 1998.) A gyermekek, illetve a házastársak problémái a társadalom értékelésétől függően helyezkednek el a „normálistól” a „kivételesig” terjedő skálán. Amit bűncselekménnyé minősítenek, az természetesen a leginkább kivételes problémák közé tartozik. A gyermekek és feleségek problémáinak a bántalmazás kategóriájába való tömeges átsorolása azt jelenti, hogy drasztikusan megváltozik a problémák elhelyezkedése az említett skálán. Mindaz a helyzet, amely alkalmas arra, hogy valakinek (szülőnek, gondozónak, házastársnak) a vétkes magatartásával magyarázzák, átkerül a „nagyon kivételes” problémák (bűncselekmények

vagy ahhoz hasonló módra felfogott helyzetek) közé. Az átsorolás hatására kiüresedik a „kevésbé kivételes” és a „normális” problémák csoportja.

A bántalmazás-probléma iránti figyelem hatással volt a szakpolitikák és a problémakezelő rendszerek alakulására is. A bántalmazás ellen kialakított politikák elsősorban a (bántalmazást megvalósító) bűncselekményeket tartották szem előtt, amikor megfogalmazták a bántalmazással kapcsolatos célokat és módszereket. (Johnson, I.M.; R.,T. Sigler: 1995.) A bántalmazás kezelésére sok országban a rendészeti, illetve büntető igazságszolgáltatási módszerek váltak dominánssá. Ez a gyermekvédelemre (illetve a családra irányuló szociális munkára) kétféle hatást gyakorolt: egyrészt a bántalmazás körébe sorolt helyzeteknél a segítő munkának igazodnia kellett a rendészeti-igazságszolgáltatási szükségletekhez, másrészt szűkült a bántalmazáshoz nem sorolt problémák köre. A bántalmazással foglalkozó köztevékenység itt vázolt átalakulása azt eredményezte, hogy a családon belüli bántalmazás (elhanyagolás) kérdéseiben a társadalom rendészeti-igazságszolgáltatási alrendszere, illetve más problémakezelő alrendszerei (különösen a gyermekvédelem) egybecsúsztak. A területek érintkezése vagy részbeni átfedése korábban is tapasztalható volt, de a területek azonos logika szerinti működése új jelenség. A bántalmazás kezelését célzó közpolitikák tehát nem csak azt a hatást váltják ki, hogy a rendészeti-igazságszolgáltatási alrendszer és mások aktívabban dolgoznak a bántalmazásos ügyeken, hanem azt is, hogy sok ponton módosul más alrendszerek (bántalmazással összefüggő, továbbá azzal össze nem függő) tevékenysége is.

■ A BÁNTALMAZÁS-PROBLÉMA TÁRSADALMI KONSTRUÁLÁSA

Magyarországon ma úgy jelenik meg a bántalmazás, mint valamiféle új, eddig nem ismert és nem kezelt probléma. Valójában nem erről van szó, hanem arról a törekvésről, hogy a társadalmi problémák különböző csoportjait sorolják közös kategóriába, és jelöljék a „bántalmazás” névvel. Ennek az a célja, hogy a társadalom az ide sorolt helyzeteket hasonlóan lássa, és hasonló cselekvéseket tartson szükségesnek velük kapcsolatban.

Ahhoz, hogy pontosabban megértsük a bántalmazás mibenlétét, különbséget kell tennünk a tárgyi világ jelenségei, illetve a jelenségeknek a társadalom által történő megfogalmazása között. A két oldal a tudatunkban, illetve a társadalom gyakorlatában összefonódva jelenik meg, úgynevezett társadalmi konstrukciók formájában.

A konstrukcionizmus két jellegzetes témája egyrészt az ismeretek társadalmilag konstruált jellege, másrészt a társadalmi folyamatok függése ettől a konstruált valóságtól. Az első megközelítés azt fejezi ki, hogy a valóság tényeit nem egyszerűen „tükrözzük” tudatunkban, hanem a tényeket elve a társadalmilag létrehozott összefüggésekben (konstrukciókban) észleljük és értelmezzük. Társadalmilag meghatározott, hogy milyen tényeket észlelünk a külső világból, és

társadalmilag meghatározott, hogy a tényeket milyen jelentésekkel kapcsoljuk össze. A második megközelítés mondanivalója pedig az, hogy az emberek nem csupán eme konstrukciók keretében fogják fel a világot, hanem ennek megfelelően is cselekszenek. A világ észlelésére és értelmezésére szolgáló konstrukciók objektívalódnak, azaz az egyes ember számára úgy jelennek meg, mint a világnak az emberektől függetlenül létező elemei. Amikor az emberek a helyzeteket értelmezik, tennivalóikról döntenek, cselekvéseik következményeit értékelik, akkor ezt a tényekről alkotott – objektív valóságnak tekintett – társadalmi konstrukciókhoz igazodva teszik. (Balogh I.; Karácsony A. 1995.)

A társadalmi problémák megértéséhez megfelelő keretet nyújt a pozitivista és a konstrukcionista nézőpont szintézise (Fuller; Myers 1941. idézi Parton 2000.): „A társadalmi probléma egy olyan helyzet, amit tekintélyes számú ember úgy fog fel, mint az általuk becsben tartott valamelyik társadalmi normától való eltérést. Így minden társadalmi probléma egy objektív feltételből és egy szubjektív definícióból áll. Az objektív feltétel egy olyan helyzet, amelynek a létezése és kiterjedése ellenőrizhető az elfogulatlan és kellően képzett megfigyelők által. A szubjektív definíció nem más, mint meghatározott egyéneknek az a felfogása, hogy a helyzet fenyegetést jelent bizonyos megbecsült értékekre.”

A bántalmazás esetében is észre kell venni a probléma kettős (objektív, illetve konstruált) jellegét. „Ez nem azt jelenti, hogy a gyermekekkel szembeni erőszak vagy más veszélyek ne léteznének, hanem azt, hogy ezek a veszélyek a társadalomban specifikus módon definiálódnak.” (Christie, A.; H. Mitler 1999.) Mely jelenségek fognak bekerülni a „bántalmazás” kategóriába és melyek nem? Egy elkötelezett pozitivista azt mondaná, hogy „ami bántalmazás, az bántalmazás”; egy elkötelezett konstrukcionista pedig azt, hogy „amit a társadalom bántalmazásként konstruál meg”. A szintetizáló álláspont szerint pedig van egy objektív mag (a gyermekek, feleségek és mások különféle rossz helyzetei), amelyhez a társadalom hozzákapcsolja azt a társadalmi értékelést, hogy ezeket a helyzeteket bántalmazásként kell felfogni, illetve kezelni. Azok a helyzetek, amelyeket bántalmazásnak neveznek, objektív tulajdonságaik alapján nem egy, hanem több csoportba tartoznak. Mind-egyikük ártalmas, de más az okuk, lefolyásuk, hatásuk. Az eltérő jelenségcsoportokat az köti össze, hogy a társadalom egyaránt bántalmazásnak (valamely személy vétkes magatartásával magyarázandó helyzetnek) tekinti őket.

■ A KATEGÓRIÁK ELNEVEZÉSÉNEK ÉS ÉRTELMEZÉSÉNEK ÖSSZEFÜGGÉSE

A társadalom nem csupán létrehozza (megkonstruálja) a jelenségek értelmezését szolgáló kategóriákat, hanem el is nevezi azokat. A megnevezés nagy hatással van a konstrukciónak a társadalmon belüli kommunikálására, a jelenség értelmezésére. Ennek legfontosabb elméleti alapjait a szociális reprezentáció elméletében lehet fellelni. Az elmélet

szerint a társadalmi kommunikáció és a köznapi gondolkodás a tudományos ismereteket, sőt a világ valamennyi, számukra fontossá váló jelenségét átalakítják, és a gondolkodásuknak megfelelő reprezentációkban fejezik ki. A reprezentációk létrehozása kollektív tevékenység, amit a társadalmi csoport tagjai a kommunikáció és a szociális interakció folyamataiban hajtanak végre. A szociális reprezentáció egyik jellegzetes folyamata a lehorgonyzás, amelyben az új, zavaró információkat összekötjük a már ismert kategóriáinkkal és képzeinkkel. Ennek két eleme az osztályozás és a megnevezés. Az osztályozás során a jelenséget hasonlítjuk más jelenségekhez, illetve megkülönböztetjük azoktól. Az osztályozáshoz kapcsolódik a megnevezés. „A név nem csupán címke, amivel a megnevezett dolgot azonosítani lehet, hanem a nyelvi kategóriák rendszerében elfoglalt helyénél fogva megadja a reprezentált dolog viszonyát más dolgokhoz és eseményekhez.” (László J. 1999.)

A kiszolgáltatott személyek védelmét szolgálni kívánó mozgalmak, szakpolitikák szükségképpen élnek a szociális reprezentációk létrehozásának eszközével. Különösen fontos a kategóriák nevének megválasztása, hiszen a társadalom tagjai – a kategória tartalmát képező jelenségek

mélyebb ismerete nélkül is – a megnevezésre használt szavak általános jelentésének megfelelő értelmet fognak tulajdonítani a jelenségnek és erre tekintettel fogják támogatni, vagy elutasítani a javasolt megoldásokat.

A szóban forgó angol nyelvű kifejezések létrehozásakor a már létező és közismert „abuse”, „neglect” illetve „maltreatment” szavakhoz kötötték a gyermekekkel, nőekkel, illetve másokkal szembeni különböző magatartások elnevezését. Ezek közül az „abuse” általános jelentése nagyon eltér a magyar „bántalmazás” szó általános jelentésétől. A „maltreatment” általános jelentése is messze esik a „bántalmazás” értelmétől. (Ha a „maltreatment”-et „rossz bánásmód”-nak fordítjuk, közelebb jutunk az angol értelméhez.) Egyedül a „neglect” és az „elhanyagolás” esetében mondhatjuk, hogy a szavak általános jelentése hasonló, ezért hasonló módon befolyásolják a szavakat alkalmazók gondolatait.

Az angol „abuse” sok mindent jelent: visszaélést, túlkapást, szabálytalanságot, jogtalanságot, helytelen vagy téves használatot, rongálást, durva bánásmódot. Egy angolul értő személy a „child abuse” és a többi hasonló kifejezés hallatán elsősorban valamely magatartás helytelenségére, visszaélésjellegére fog gondolni. Ebbe belefér az erőszakot tartalmazó és az erőszaktól mentes magatartás is. A magyar mindennapi szóhasználatban a „bántalmazás” olyan, időben körülhatárolt (esetleg ismétlődő) cselekvésre utal, amelyet egy (vagy több) személy hajt végre, egy (vagy több) másik személlyel szemben, fizikai fájdalom okozása (továbbá sérülés előidézése, az akarat megtörése, a másik megalázása stb.) céljából, a másik testére mért ütésekkel, valamint más hasonló módokon. A magyar nyelvet használó személy a „bántalmazás” szóval találkozva elsősorban a személy testére irányuló, fájdalmat és/vagy sérülést okozó magatartásokra fog asszociálni. A magyar „bántalmazás” szó általános jelentésétől távol állnak azok a visszaélések, amelyek nem tartalmaznak efféle erőszakot. Bár a jogi-szakmai-zsurnalisztikai környezetben a bántalmazás kifejezés sajátos tartalmat is nyer, ez azonban nem megy át rögtön és teljesen a társadalom tudatába. Nem szabad tehát lebecsülni azt a hatást, amit a szavak általános jelentése gyakorol a társadalomra.

■ A BÁNTALMAZÁS DEFINÍCIÓI

A társadalmi probléma definíciója - egymástól nehezen szétválasztható módon - egyrészt összefoglalja a jelenség objektív ismérveit, másrészt tartalmazza a jelenség értékelését. Másképp fogalmazva: közli azokat a tényeket, amelyeket a definiáló lát, illetve másokkal láttatni kíván; továbbá azt az értékelést, amelyet a definiáló maga elfogad, és másokkal el kíván fogadtatni. A probléma definiálása fontos politikai funkciót tölt be, mivel eszközül szolgál az érdekeltek véleményének vagy döntéseinek befolyásolásában. Ha valamit társadalmi problémának (jelen esetben bántalmazásnak) definiálnak, akkor a definíció nem csak a közcselekvés szükségességére utal („tenni kellene valamit”), hanem utal a cselekvés kívánatosnak tartott módjára is.

A különféle szereplők - szakmai csoportok, érdekképviseleti szervek, egyesületek vagy mások - arra törekednek, hogy a társadalom által elfogadott definíció az általuk preferált megoldást támassa alá. Akkor, amikor a probléma kezelése közfeladattá válik, nem nélkülözhető a pontos definiálás, és szükségessé válik a probléma körébe sorolt helyzetek különféle szempontok szerinti osztályozása. Különösen fontosá válik a definíció, ha attól szankciók alkalmazása függ. Ha például a hivatalos definíció túl általános, akkor az esetek intézői szabad kezet kapnak arra, hogy egyes társadalmi csoportok esetében bántalmazást lássanak fennforogni, míg más csoportok esetében viszont csak „kulturált keretek között orvosolható” problémát.

A „gyermekbántalmazás”, a „feleségbántalmazás” és a többi hasonló kifejezés magyarországi megjelenése egyrészt a külföldi terminológia, másrészt az általuk hordozott megközelítés átvételét jelenti. A kategóriák tartalmát (különösen kiterjedését) sem a különböző országokban, sem pedig egy-egy országban nem értelmezik egységesen. A kategória jelentését – egyebek mellett – a formális definíciókból érthetjük meg. Az alábbiakban a WHO kategóriáit, valamint a magyar Gyermekvédelmi törvényben (Gyvt.) foglalt meghatározásokat mutatom be.⁴

■ ÁLTALÁNOS TAPASZTALATKÉNT RÖGZÍTHETŐ, HOGY

- a definícióalkotás a fizikai sérülést okozó, vagy annak veszélyét előidéző szándékos bűncselekményekből indul ki
- a definíciókat tendencioszerűen kiterjesztik más olyan helyzetekre is, amelyek sérelmesek egy kiszolgáltatott helyzetű személy számára, és alkalmasak arra, hogy valakinek a vétkes magatartásával magyarázzák létrejövetelüket

A kiterjesztést az a cél vezérli, hogy ne csak a legsúlyosabb helyzetektől, hanem a többi sérelmes helyzetűtől is megóvják az érintetteket – feltéve, hogy a helyzetben fellelhető a vétkességi elem. A kiterjesztés eredményeképp olyan helyzetek is bántalmazásnak (elhanyagolásnak) minősülnek, amelyek nem tartoznak a bűncselekmények közé. Míg eredetileg a társadalmi normától komoly mértékben deviáló cselekmények sorolódtak a bántalmazás kategóriájába, mára egyre több olyan magatartást is bántalmazásnak (elhanyagolásnak) minősítenek, mely magatartásokat a társadalom többsége gyakorol. A bántalmazás-kategória alapvető dilemmáját azonban az jelenti, hogy - miután elfogytak a vétkes magatartással magyarázható helyzetek - mi történjen a vétkességgel nem magyarázható problémákkal. A nemzetközi, illetve - több országban - a külföldi gyakorlat ott tart, hogy egyes kategóriákba (elsősorban az érzelmi bántalmazásba és az elhanyagolásba) már a szülő (más gondozó) vétkességétől függetlenül is besorolnak ártalmas helyzeteket.⁵

■ A WHO DEFINÍCIÓI

A nemzetközi szervezetek által alkalmazott definíciók nagyban hozzájárulnak az egyes országok fogalmainak egységesedéséhez. A WHO az alábbi definíciókat használja.⁶

▪ A gyermek bántalmazása és elhanyagolása

(child abuse and neglect) gyűjtőfogalomnak ugyanazt a jelentést tulajdonítják, mint a gyermekkel való rossz bánásmód (child maltreatment) kifejezésnek.

▪ A gyermekbántalmazás és elhanyagolás

(vagy a rossz bánásmód) „magában foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmód, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, mely a felelőségen, bizalmon vagy hatalmon alapul”. A rossz bánásmódnak öt altípusát különböztetik meg: fizikai bántalmazás (physical abuse), a gyermekkel való szexuális visszaélés (child sexual abuse), az elhanyagolás és a hanyag bánásmód (neglect and negligent treatment), az érzelmi bántalmazás (emotional abuse), valamint a gyermek kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolása (commercial or other exploitation of a children).

▪ A gyermek fizikai bántalmazása

(child physical abuse): amikor egy interakció vagy az interakció elmulasztása a gyermeknek tényleges vagy potenciális fizikai sérülést okoz, ha az okszerűen a szülő vagy más, bizalmi helyzetben lévő személy kontrollja alatt állt. A fizikai bántalmazás megnyilvánulhat egyedi vagy ismétlődő eseményekben.

▪ A gyermekkel való szexuális visszaélés

(child sexual abuse): amikor a gyermeket olyan szexuális tevékenységbe vonják be, amellyel ő nem ért egyet teljes mértékben, amelyhez nem képes a kellően tájékozott hozzájárulásra, vagy amelyre fejlettségének mértéke szerint nincs felkészülve és nem képes a hozzájárulás megadására, vagy amely beleütközik a törvényekbe vagy a társadalmi tabukba. A gyermekkel való szexuális visszaélés megvalósulhat akár felnőtt, akár olyan másik gyermek révén, aki koránál vagy fejlettségénél fogva a gyermekkel felelőségen, bizalmon vagy hatalmon alapuló viszonyban áll. A cselekvés célja a másik személy szükségleteinek kielégítése.

▪ Az elhanyagolás és a hanyag bánásmód

(child neglect or negligent treatment): amikor a gondviselő gondatlanul vagy szándékosan - nem biztosítja a feltételeket a gyermek fejlődéséhez, annak bármely területével kapcsolatban (egészség, oktatás, érzelmi fejlődés, táplálkozás, lakás, valamint biztonságos életkörülmények). Figyelemmel azokra a forrásokra, amelyek okszerűen a család, vagy más gondozó rendelkezésére állnak. Feltéve, ha ez ténylegesen, vagy nagy valószínűséggel károsítja a gyermek egészségét, fizikai, mentális, lelki, morális vagy szociális fejlődését. Ide értendő a megfelelő felügyelet elmulasztása, illetve a sérülé-

sektől való megvédés elmulasztása is, amennyiben arra lehetőség lett volna.

▪ Az érzelmi bántalmazás

(emotional abuse): ha nem biztosítják azt a fejlődési szükségleteknek megfelelő, támogató környezetet - ide értve az elsődleges kötődés tárgyát képező személy elérhetőségének hiányát is -, amely szükséges a gyermek stabil érzelmi és szociális képességeinek kifejlesztéséhez, és amely megfelel a gyermek személyes képességeinek és a környező társadalom igényeinek. Ide tartoznak a gyermekre irányuló olyan cselekmények is, amelyek sérülést okoznak, vagy nagy valószínűséggel okozhatnak a gyermek egészségének, fizikai, mentális, lelki, morális vagy szociális fejlődésének, amennyiben a cselekmény okszerűen a szülő vagy más felelős, bizalmi vagy hatalmi helyzetben lévő személy kontrollja alatt áll.

▪ A gyermek kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolása

(commercial or other exploitation of a children): amikor a gyermeket munkavégzés vagy más tevékenység keretében használják fel más haszonszerzése érdekében. Ebbe - egyebek mellett - beleértendő a gyermekmunka és a gyermekprostitúció. Az ilyen tevékenységek a gyermek testi, illetve lelki egészségére, oktatására, morális és szociális-érzelmi fejlődésére hátrányos hatással vannak.

▪ A nők elleni, intim partnerek közötti erőszak

(intimate partner violence)⁷: bármely olyan magatartás az intim viszonyon belül, amely fizikai, pszichológiai vagy szexuális sérelmet okoz. Az ilyen magatartások közé tartoznak

- > a fizikai agresszió cselekményei – mint a pofon, a megütés, a rúgás, a megverés
- > a pszichikai bántalmazás – mint a megfélemlítés, a folytonos lebecsülés vagy megalázás
- > erőszakos közöszlés vagy a szexuális kényszerítés más fajtája
- > különböző kontrolláló magatartások – mint a családtagoktól és barátoktól való elszigetelés, a mozgás korlátozása, az információhoz vagy segítséghez való hozzájutás korlátozása

▪ Az idős személy bántalmazása

(elder abuse and neglect)⁸: olyan egyedi vagy ismétlődő cselekmény, vagy a megfelelő cselekvés olyan elmulasztása bármely viszonyban, ahol jelen van a bizalmi viszonytal kapcsolatos elvárás, amely sérelmet vagy szenvedést okoz egy idősebb személynek. Szokásos kategóriái:

- > a fizikai bántalmazás (physical abuse)
- > a pszichikai/érzelmi bántalmazás (psychological/emotional abuse)
- > a pénzügyi/anyagi bántalmazás (financial/material abuse)
- > a szexuális bántalmazás (sexual abuse)
- > az elhanyagolás (neglect)

▪ Az ifjúsági erőszak

olyan emberölést vagy nem halálos végű támadást jelent, amelynek 10-29 év közötti korú fiatal személy az elkövetője vagy sértettje. A fiatalkori erőszak elkövetői lehetnek bandák, vagy más fiatalkori csoportok, az utcán vagy az iskolában. A fiatalkori erőszak jellegzetes magatartásformái a fizikai küzdelmek, az iskolai sanyargatás, és a fegyverviselés.

■ DEFINÍCIÓK A HAZAI JOGBAN

Magyarországon a jog régóta alkalmaz olyan kategóriákat, amelyek a ma bántalmazásnak nevezett kategórián belül helyezkednek el. Ilyen kategóriákkal egyrészt a büntetőjogban, másrészt a gyermekvédelmi jogban lehet találkozni.

A Büntető Törvénykönyv mindig is tartalmazta azoknak a bűncselekményeknek a törvényi tényállását, amelyek a bántalmazás és elhanyagolás WHO-szerinti fogalomkörén belül helyezkednek el. A Btk azonban nem egységes kategóriát alkalmaz, hanem több külön törvényi tényállást. Ezek a bűncselekmény-fajták csak részben fedik a WHO által megjelölt helyzeteket. Sok olyan törvényi tényállás van, amely nem csak a gyermek vagy a feleség elleni, hanem a bárki elleni cselekményt tiltja (pl. emberölés, testi sértés, erőszakos közöszlés, szemérem elleni erőszak, stb.) Egyes tényállások viszont kifejezetten a gyermeket, vagy esetleg az elkövetővel meghatározott viszonyban lévő gyermeket védik. (pl. gondozás elmulasztása, kiskorú veszélyeztetése, tartás elmulasztása, az erőszakos közöszlés minősített esete, szemérem elleni erőszak minősített esete, stb.)

A magyar jogba a gyermekbántalmazás, illetve elhanyagolás kategóriákat (néhány kisebb jelentőségű szabályt nem említve) a Gyvt. módosítása, a 2002. évi IX. törvény vezette be. Az előzményekhez tartozik, hogy a magyar gyermekvédelmi jogszabályok több évtizede elkötelezetten ragaszkodtak a gyermekvédelmi probléma tárgyi jellegű megfogalmazásához, elvetve annak felcserélését a vétkességi megközelítéssel. Ezt követte az 1997-ben megjelent gyermekvédelmi törvény is, amelynek definíciója szerint a veszélyeztettség olyan - magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult - állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja, vagy akadályozza. A Gyvt.-ben a 2002. évi IX. törvénnyel jelentek meg a „bántalmazás” és az „elhanyagolás” kifejezések. Például a Gyvt. 6. §-ának egyik új rendelkezése szerint a gyermeknek joga van „a bántalmazással - fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal -, az elhanyagolással” szembeni védelemhez. A módosított törvény szövege megkülönbözteti a bántalmazást és az elhanyagolást; bántalmazáson a fizikai, szexuális vagy lelki erőszakot érti; továbbá különbséget tesz a bántalmazás és a veszélyeztetettség „súlyos”, illetve más formái között.

A jogszabály azonban - különösen a WHO idézett fogalmaival összevetve - számos kérdést nyitva hagy. A legfőbb nyitva hagyott kérdés az, hogy mit jelent a bántalmazás

körében az „erőszak”. Vajon azt akarta jelezni a jogalkotó, hogy csakis a személy elleni erőszakot tartalmazó elkövetési módok esetén van szó bántalmazásról? De hiszen a szexuális abúzus és az érzelmi/pszichikai bántalmazás külföldön elterjedt értelmezései nagyon sok olyan magatartásra is kiterjednek, amelyeknek nem az erőszak a jellemző vonása. Vagy egyszerűen arról van szó, hogy a jogalkotó a fizikai bántalmazásra jellemző vonásokat általánosította minden további megfontolás nélkül, arra számítva, hogy a kategóriák tartalma „magától értetődő”?

■ A BÁNTALMAZÁS EGYES TÉNYEI

Magyarországon eddig nem vált dominánssá a családi, gyermeki problémák bántalmazásként való kategorizálása. Általában külön szálon futott a bűncselekmények, illetve a gyermekvédelemre tartozó veszélyeztetettség értelmezése és megnevezése. A családi problémák közös keretben, „bántalmazás”-ként történő átértelmezése óhatatlanul megváltoztatja az információs bázist, ilyen módon a világ észlelésének módját.

■ A HAZAI KÖZVÉLEMÉNY AZ UTÓBBI IDŐBEN AZ ALÁBBI MODELLEK ELFOGADÁSÁRA KAPOTT ÖSZTÖNZÉST:

- A bántalmazó a férfi (férj és apa), aki mind felesége, mind pedig gyermeke sérelmére fizikai (esetleg szexuális) bántalmazást követ el, és akinek jelenléte továbbra is komoly biztonsági kockázatot jelent a bántalmazást elszenvedők életére, testi épségére.
- A bántalmazó az apa, aki gyermeke sérelmére súlyos, bűncselekménynek minősülő fizikai és/vagy szexuális bántalmazást követ el.

A modell szerinti helyzetek ténylegesen léteznek, ezért nem alaptalan ezek említése. A külföldi és hazai kutatások viszont rengeteg olyan tényre és összefüggésre mutatnak rá, melyek e modellektől eltérő helyzetekre utalnak. Az alábbiakban a szakirodalom alapján bemutatok néhány olyan helyzetet, melyek nem feltétlenül magyarázhatók a fent említett modellek keretében.

▪ A gyermekbántalmazás elkövetője legalább annyiszor az anya, mint az apa.

A külföldi szakirodalom többnyire az anyákat azonosítja a gyermekbántalmazás elkövetőiként. Egyes vizsgálatok szerint azonban - ha figyelembe vesszük azt, hogy az anyák több időt töltenek gyermekeikkel - az anyák és az apák ugyanolyan gyakorisággal válnak gyermekbántalmazókká.

A fizikai büntetést az anyák és az apák ugyanolyan gyakran alkalmazzák, (Nobes, G.; M. Smith, 2000.) a halálos végű, illetve az egyéb súlyos bántalmazások elkövetői között is hasonló arányban szerepelnek a két nem tagjai. (Miller, B. W.; B.R. Fox, L.Garcia-Beckwith 1999.) A gyermekek jóval

többször szenvednek fizikai bántalmazást az azonos nemű szülőtől, mint a másiktól. (Muller. R.T. 1995.) Viszont egy speciális helyzetű csoport - a férjük által bántalmazott nők - esetében azt találták, hogy az ilyen anyák a 4-14 éves fiúgyermekeket jóval többször bántalmazzák, mint a leánygyermeküket. (Jouriles, E., Norwood, W.D. 1995.) Még az a sztereotípiát is felülvizsgálatra szorul, hogy a szexuális abúzust mindig férfiak követik el nők ellen. A társadalom alábecsüli a nők arányát a szexuális abúzus elkövetői, illetve a fiúk arányát annak sértettjei között. (Hetherington, J.; L. Bersdall, 1988.; Bouvier et al. 1999.)

A gyermekbántalmazás és a feleségbántalmazás gyakran együtt jár, de koránt sem mindig. A kétféle bántalmazás nem csak úgy járhat együtt, hogy a férfi bántalmazza a feleségét és gyermekét; hanem úgy is, hogy a férj a feleséget, a feleség/anya a gyermeket bántalmazza.

A házastársi és gyermekbántalmazás együtt járását és annak mértékét igazolja például McGuigan és Pratt vizsgálata, valamint Smith Slep és Heyman összegző tanulmánya. (McGuigan, W.M., C.C. Pratt: 2001.; A.M. Smith Slep, R.E. Heyman: 2001.). Tajima kutatása azzal teszi árnyaltabbá a képet, hogy bár a feleségbántalmazás fontos kockázati tényezője a gyermekbántalmazás előfordulásának, más tényezők még erősebb kapcsolatot mutatnak a gyermekbántalmazással. Különösen erős az összefüggés a szülő verbális viselkedése és a gyermekbántalmazás, valamint a szülőt ért gyermekkori bántalmazás és a jelenlegi gyermekbántalmazás között. (Tajima. E.A., 2000.) Azt, hogy a házastársi bántalmazáshoz mind az anya általi, mind az apa általi gyermekbántalmazás kapcsolódhat, a Black és társai összegző tanulmányában ismertetett kutatások igazolják. (Black, D. A. et al. 2001/a) Ugyanezt igazolják Ross kutatásai is. (Ross, S.M.: 1996.)

A házastársak közötti fizikai, illetve szexuális bántalmazásnak jóval gyakrabban válik sértettjévé a nő, mint a férfi.

A bántalmazás (például a pszichikai jellegű) a férfi sértettekre is komoly hatást tud gyakorolni. A nők védelmére ezért helyeződik szinte kizárólagos hangsúly, mert többnyire egyenlőtlenek a fizikai erőviszonyok, illetve - kulturális, gazdasági és más okok miatt - a hatalmi viszonyok.

A szakirodalmi adatok szerint nagyon sok nő válik bántalmazás sértettjévé, ami rendkívül sokféle mentálhigiénés és más problémát idéz elő. (Schumacher, J.A., S. Feldbau-Kohn; A.M. Smith Slep; R.E. Heyman 2001.)

A házasságokban mindkét nem képviselői aktív résztvevői a - mindennapi frusztrációból és stresszből eredő - házastársi konfliktusoknak, sőt a fizikai agresszióknak is. A nők is jelen vannak a súlyos személyközi erőszak elkövetői között; a fizikai agresszió kivitelezési módja viszont eltér a két nem esetében. (Archer, John 2002.; Kruttschnitt, C.; R. Gartner; K. Ferraro 2002.) Cooker és társai széles mintán végzett vizsgálata szerint mind a férfiak, mind a nők esetében az elszenvedett fizikai vagy pszichés bántalmazás szignifikáns módon kapcsolódott testi és lelki megbetegedésekhez. A férfiak és a nők hasonló arányban váltak pszichikai bántalmazás sértettjévé, a fizikai bántalmazás azonban sokkal nagyobb arányban érte a nőket. (Cooke et al. 2002.)

Noha a házassági vagy más kapcsolaton belül mind a nőt, mind férfit érheti sérelem a bántalmazás miatt, általánosan elismert, hogy a nők szorulnak rá a társadalom különleges védelmére. Ennek okát Schumacher és társai az alábbiak szerint fogalmazzák meg: „Bár természetesen a nők is képesek pszichikailag bántalmazni férfi partnerüket, a férfi által elkövetett bántalmazás az, amely időnként a dominancia és a kontroll tágabb jelenségének részét képezi.” (Schumacher, J.A., A.M. Smith Slep; R.E. Heyman 2000. 255. p.)

A bántalmazás többnyire nem önmagában okoz gondot, hanem együtt jár a gyermek, a szülők illetve a házastársak számos más problémájával. A helyzet sajátosságaitól függ, hogy a bántalmazó magatartás vagy a probléma más elemei okoznak súlyosabb sérelmet.

A külföldi gyermekvédelmi szakirodalom egyik fő iránya azt vizsgálja, hogy a bántalmazás illetve az elhanyagolás milyen más tényezőkkel jár együtt. A kutatók általában pontos matematikai statisztikai módszereket alkalmaznak az összefüggések kimutatására, viszont nagyon óvatosan bántanak azzal, hogy megjelöljék, mi volt az ok és mi az okozat. A kutatások tanulsága röviden úgy összegezhető, hogy a bántalmazó illetve az elhanyagoló magatartások mindig együtt járnak számos más körülménnyel, melyek ugyancsak rossz hatást gyakorolnak a gyermekre. (Black, D. A., et al. 2001/a; Black, D. A., et al. 2001/b; Black, D. A., et al. 2001/c) Például Meyerson és társai kutatása szerint a (fizikailag vagy szexuálisan) bántalmazott serdülők esetében a családi konfliktus jelenléte valamint a családi kohézió gyengesége fokozza a pszichológiai problémák kockázatát. (Meyerson L.A. et al. 2002.)

Más magatartások is képesek ugyanolyan súlyú sérel-

meket okozni, mint amelyeket a bántalmazáshoz (elhanyagoláshoz) sorolnak (pl. a házastársak közötti konfliktus, a szülő alkoholizmusa, illetve a kedvezőtlen szociokulturális körülmények).

A bántalmazással kapcsolatos gyakorlat szükségképpen meghúzza azt a határt, amely felett a cselekményt bántalmazónak, alatta pedig nem-bántalmazónak minősítik. Káros következményeket azonban a „szubabuzív” (azaz a bántalmazás szintjét el nem érő) cselekmények is képesek lehetnek előidézni. (Graziano, A.M. 1994.) Vannak helyzetek, amikor a más típusú magatartások súlyosabb következményre vezetnek, mint a fizikai bántalmazás.¹⁰

Egyes szerzők a pszichológiai bántalmazás körébe sorolják a házastársnak a gyermek előtt történő verését, valamint - bizonyos egzakt módon körülírt magatartásformák esetén - a szülőnek a gyermekkel szembeni verbális agresszióját. Az ilyen magatartások bántalmazásként történő kezelését azzal indokolják, hogy egyrészt káros hatásúak, másrészt könnyen azonosíthatók. (Somer, E., A. Braunstein 1999.) Eltekintve a jelzett szűk körtől, a szülők verbális magatartását, illetve a szülők közötti konfliktust nem szokták bántalmazásnak minősíteni. Mint Klosinsky kifejti, nem lenne helyes a szülők közötti konfliktus összes negatív hatását bántalmazás vagy elhanyagolás címkével elláttni. (Klosinsky, G. 1993.)

Kelly összefoglaló tanulmánya szerint az elvált szülők gyermekei sokféle pszichológiai problémát mutatnak, ez azonban nem általában a válásra, hanem a válást megelőző évek kedvezőtlen hatásaira vezethetők vissza. Ezek között említi a szülők közötti konfliktust, a szülők közötti erőszakot, valamint a szülőknek a gyermekekre irányuló (a helyzettel összefüggő) magatartását. (Kelly J. B. 2000.) A házastársak közötti konfliktus (bántalmazás nélkül is) nagymértékben felelős a gyermek pszichológiai problémáiért. (Buehler, C.; Gerard, J.M. 2002; D.M. Zimet; T. Jakob, 2001; Cummings, E.M. 1998.) Még a szülők kisebb intenzitású, verbális megjelenésű konfliktusa is káros hatást gyakorolhat a gyermekekre. (Cudina-Obradovic, M.; J. Obradovic 1999.)

A családon belüli alkoholizmus gyakran együtt jár a bántalmazással és az elhanyagolással. Az alkoholizmus önmagában is éppen olyan súlyos következményeket okozhat, mint a bántalmazás vagy az elhanyagolás. (Dube, S.R. et al., 2001.; Webb, J.A.; P.E. Baer 1995.)

A gyermekek problémáinak egyik fő okozója a szegénység. Bár a szegénység az egyik kockázati tényezője a bántalmazás illetve elhanyagolás bekövetkezésének, a rossz gazdasági körülmények önmagukban is súlyosan károsító hatásúak lehetnek. Például Herrenkohl és társai összehasonlították a bántalmazott vagy elhanyagolt gyermekek csoportját azon gyermekekével, akik nem voltak sértettjei ilyen magatartásnak. Azt tapasztalták, hogy a kedvezőtlen szociokulturális körülmények, illetve a családi klíma minősége jelentősebb magyarázó tényezői voltak a gyermekek magatartás-problémáinak, mint a (szintén jelentős összefüggést

mutató) bántalmazás vagy elhanyagolás. (Herrenkohl, et al. 1995.) Hasonló eredményt mutatnak más vizsgálatok is. (McMunn, M.N. 2001.; Wadsworth, E.; B. E. Compas 2002.)

■ A HELYZETEK KÜLÖNBségÉNEK MEGÍTÉLÉSE

A külföldi kutatások gyakori témája, hogy a különböző csoportokhoz tartozó válaszadók melyik cselekményeket minősítik bántalmazásnak, és hogy véleményüket milyen faktorok befolyásolják. Noha a kutatási eredmények változatosak, a közös tapasztalat az, hogy a válaszadók nem minősítenek minden, a gyermekre vagy a házastársra nézve ártalmas magatartást bántalmazásnak vagy elhanyagolásnak. A válaszokat számos faktor befolyásolja, például az elkövető szándéka, a bekövetkezett sérülés, a cselekmény rendszeresége, stb. Az egyik jellegzetes probléma az, hogy a szülő által alkalmazott különféle büntetések mennyiben tekinthetők bántalmazásnak. E kérdésben nem egyezik a testi fenytés teljes betiltását követelő aktivisták és a kutatások válaszadójának megítélése. A válaszadók gyakran jelentőséget tulajdonítanak a büntetési célzatnak, és erre tekintettel elfogadhatónak tartanak olyan cselekményeket, amelyeket egyébként elutasítanak. (Ashton, V. 1999; Davis, P. W. 1999. Stalans L.) 1996.)

A következő tipológia létrehozásakor arra törekedtem, hogy érzékeltessem azokat a faktorokat, amelyek szerint külföldön a laikusok, illetve a szakemberek tagolni szokták a gyermekek és a feleségek problémáinak halmazát. Minden típusalkotás leegyszerűsíti a komplex valóságot, noha egyben rendet is teremt benne. A valóságban nyilván nem csak ezek a tipikus helyzetek fordulnak elő, hanem az egyes esetek során keverednek a típusok. Másrészt az egyes típusok megítélése is függ a cselekmény gyakoriságától, a testi sérülés vagy más következmény súlyosságától, az elkövető szándékának jellegétől, a sértett kiszolgáltatottságának (védelemre való képtelenségének) mértékétől:

- a férj fizikailag vagy szexuálisan bántalmazza feleségét
- a férj fizikailag bántalmazza feleségét és gyermekét
- a férj fizikailag bántalmazza feleségét, a feleség pedig fizikailag bántalmazza a gyermeket
- az egyik házastárs pszichikailag bántalmazza a másik házastársat
- a házastársak kölcsönösen részt vesznek a házastársi konfliktusban
- az egyik házastárs tartós dominanciát alakított ki a másik felett (feltéve, hogy nincs bántalmazás)
- az apa és/vagy az anya fizikailag vagy szexuálisan bántalmazza a gyermeket (feltéve, hogy a fizikai bántalmazás sérülést okoz)
- az apa és/vagy az anya megüti a gyermeket, és a cselekmény nem okoz fizikai sérülést
- az anya és/vagy az apa fizikai büntetést alkalmaz

a gyermekkel szemben (ha nincs fizikai sérülés)

- az apa és/vagy az anya – büntetési célból – verbális agressziót alkalmaz a gyermekkel szemben
- az apa és/vagy az anya – a gyermekkel szembeni negatív beállítódás megnyilvánulásaként – a cselekedetével pszichés ártalmat okoz a gyermeknek
- az apa és/vagy az anya – noha pozitív a gyermekkel kapcsolatos beállítódása – a cselekedetével vagy mulasztásával pszichés ártalmat okoz a gyermeknek
- a gyermek rendszeresen tapasztalja a szülők közötti fizikai bántalmazást
- a gyermek rendszeresen tapasztalja a szülők közötti házastársi konfliktust
- a szülők nem törődnek a gyermekkel, és emiatt a gyermeknek nélkülöznie kell
- a szülők nem törődnek a gyermekkel, és emiatt a gyermek a családtól elvárhatóánál rosszabb helyzetben él (noha nincs súlyos nélkülözés)
- a szülők nem fogják fel feladatukat, ezért a gyermek szükségleteit alacsony színvonalon elégítik ki
- az apa és/vagy az anya alkoholista, és a körülmények kihatnak a gyermekekre (feltételezve, hogy nem történik bántalmazás, illetve elhanyagolás)
- az apa és/vagy az anya negatív megítélés alá eső morális mintát mutat a gyermeknek
- rosszak a család szociokulturális körülményei, és ezek kihatnak a gyermekekre

A felsorolt típusokat a külföldi (szakmai illetve laikus) közvélemény nem feltétlenül helyezi egy kalap alá: nem mindegyiket sorolják a rossz bánásmód (bántalmazás vagy elhanyagolás) körébe; többnyire (például a sérülés súlya és a cselekmény gyakorisága szerint) eltérő súlyúnak minősítik; nem tartják egyformának az esetekben rejlő biztonsági kockázatot; eltérő mértékig támogatják szankciók, illetve más eszközök (pl. terápia) alkalmazását. Lehet érvelni, hogy bizonyos típusokat azonosan módon kell értelmezni és kezelni (pl. hogy büntetési célból sem szabad verni a gyermeket). Az azonban bizonyosnak tűnik, hogy a halmazban sok törésvonal van, és hogy ezeket nem lehet figyelmen kívül hagyni.

■ A BÁNTALMAZÁS ÉRTELMEZÉSI MÓDJAI

Elméleti illetve szakmai nézőpontok a családi problémákkal kapcsolatban

Bár elvileg különválasztható, hogy mi az álláspontunk a bántalmazás természetéről, illetve arról, hogy milyen megoldást kívánunk alkalmazni, ténylegesen a két kérdés szervesen összetartozik. Az alkalmazott értelmezési mód befolyásolja azt, hogy ki milyennek látja a valóság jelenségeit, miként viszonyul hozzájuk, és milyen cselekvéseket tart szükségesnek. (Kerezi 1995. 39. o.)"

A bántalmazás keletkezését a jelenség különböző szintjein (az individuumban, a családi rendszerben, a más társadalmi

csoport, vagy a társadalom szintjein) lehet magyarázni. A bántalmazás vétkességi szempontú magyarázata egyike az individuális megközelítéseknek, mely a bántalmazást megvalósító egyén szándékát tartja domináns szempontnak. **Noha a konkrét bántalmazó magatartást konkrét személy valósítja meg,** a kutatások tömege igazolja, hogy a bántalmazás szignifikánsan összefügg számtalan más tényezővel. Mind elméleti, mind gyakorlati szempontból szükséges az, hogy feltáráshoz kerüljenek az egyedi esetek mögött meghúzódó törvényszerűségek.

Általánosan elfogadott, hogy a bántalmazást nem lehet egységes jellemzőkkel bíró halmaznak tekinteni. Az ide sorolt magatartásokat a közkeletű definíciók eleve felosztják magatartás-típusokra (pl. fizikai bántalmazás, elhanyagolás stb.), ezen túlmenően az egyes típusokat (a szándék, a súlyosság, a gyakoriság, a következmények és más jellemzők alapján) további alcsoportokra osztják. A bántalmazás nem magyarázható olyan modellt keretében, mely kizárólag egyetlen megközelítést alkalmaz. A ma leginkább elfogadott felfogás szerint a bántalmazás adekvát értelmezését az ökológiai modell adja.¹³

A társadalmi problémák értelmezése nem állandó. Például az elmebetegségek természetéről - amint azt Foucault magyarázata alapján megismerhetjük - rövid idő alatt gyökeresen megváltozott a társadalom álláspontja. A szociálpolitika történetéből jól ismerhetjük, hogy korábban a szegénységet is morális hibaként, esetleg bűncselekményként értékelték. Ezért a mai értelmező törekvések hatására „bántalmazás”-nak minősített helyzetek esetében is gondolni kell arra, hogy azokat a társadalom előbb-utóbb másként fogja értékelni.

■ KAUZÁLIS ELMÉLETEK

A kauzális (azaz a magatartás okára vonatkozó) megközelítések fő típusai (lásd pl. Azar, S. T. 1991; Belsky, J. 1993; Baumrind, D. 1994.):

- a medikális megközelítések (a bántalmazó magatartás létrejöttét a szülő pszichológiai illetve személyiségvonásaival, esetleg pszichopatológiájával magyarázzák);
- a gyermek közrehatását hangsúlyozó megközelítések (jelzik, hogy a bántalmazó magatartás kialakulása függ a gyermek demográfiai, fejlődési, magatartási jellemzőitől is);
- az interakcionális megközelítések (a bántalmazás létrejöttét a családi rendszer jellemzőivel, a családi interakciók jellegével magyarázzák);
- a szociológiai megközelítések (a mért összefüggések alapján a bántalmazó magatartás létrejöttét az osztályhelyzettel, a gazdasági feltételekkel, a közösségi kapcsolatokkal, a környezetből eredő stresszel illetve hasonló tényezőkkel magyarázzák).

Ma már csak olyan művekkel találkozhatunk, amelyek több tényezővel magyarázzák a bántalmazás vagy elhanyagolás kialakulását. Ezek közé tartoznak az ökológiai megközelítések, amelyek annak a - több alrendszerre osztható - környezetnek a figyelembevételét tartják szükségesnek, amelyben a bántalmazó magatartás kifejlődik és végbemegy.

A házastársi bántalmazás értelmezésében is az ökológiai megközelítés vált uralkodóvá. Ezen belül azonban azonosítható néhány, fokozott figyelmet keltő kérdés. Az egyik az, hogy miként jön létre az az egyenlőtlen hatalmi helyzet, amely a házastársi bántalmazás keretét adja. (Malik N. M.; Lindahl K.M. 1998.) A másik jellegzetes kérdés az, hogy miért nem hagyja ott a bántalmazott nő az őt bántalmazó partnerét. (Az ezzel kapcsolatos kutatások összefoglalását lásd N. R. Rhodes; E. Baranoff McKenzie 1998.)

Ha valaki (egy vagy több) kauzális elmélettel magyarázza a bántalmazás-probléma keletkezését, akkor - logikusan - az okként megjelölt tényezők megváltoztatása útján próbálja kezelni a problémát.

■ KOCKÁZAT-MEGKÖZELÍTÉSEK

Az utóbbi évtizedekben eltolódás következett be a társadalmi helyzetek észlelésében és értelmezésében, mert a korábban konkrét patológiaként felfogott jelenségeket egyre inkább kockázatként értelmezik. A felfogás lényege a probléma jövőbeni bekövetkezésének valószínűségi alapon történő kifejezése.

A nyugati szakirodalom rengeteg olyan kutatást ismertet, amelyek empirikus vizsgálat alapján azonosítják a bántalmazás és a kiválasztott egyéb jelenségek közötti viszonyt. Ezek eredményei szerint a bántalmazás számos tényezővel összefügg, melyek azonban sem egymagukban, sem kombináltan nem váltják ki minden esetben a veszélyeztetettséget. A kockázat-felfogás szerint tehát valószínűségi összefüggés létezik a bántalmazás és más tényezők között, ezért a bántalmazás „kockázat”-ként, a tényezőket „kockázati tényező”-ként fogják fel. A matematikai statisztikai módszerek tág teret adnak az ilyen természetű összefüggések mérésére és kifejezésére. (Black, D. A. et al. 2001/a; Black, D. A. et al. 2001/b; Black, D. A. et al. 2001/c; Schumacher, J. A. et al. 2001)

Ha kockázatról beszélünk, akkor nem egyszerűen egy negatív következmény valószínűségéről van szó, hanem arról, hogy a helyzeteket a társadalom által megformált módon értelmezzük kockázatnak, és ezekre a társadalom által megformált keretek között reagálunk. A jelenségek között bonyolult oksági viszonyok állnak fenn, amelyeket az ember többnyire nem képes kellő mélységig és kellően adekvát módon megfejteni. Amikor a kauzalitás lineáris modellje nem ad megfelelő választ, akkor az ember másféle magyarázatokat dolgoz ki. A kockázatok - mint a társadalmi konstrukciók általában - képesek arra, hogy a társadalom felfogásában tárgyiasult jelenségeként szerepeljenek. A társadalom úgy tekint a jelenségekre, mint amelyek magukban

hordják a nekik tulajdonított kockázatokat. (Houston, S; H. Griffiths 2000.)¹³

A kockázat-megközelítés elterjedése a társadalmi szabályozás változásával magyarázható. Míg korábban az a feltevés uralkodott, hogy a társadalomban általánosan érvényes normák uralkodnak, megfelelő modellnek kínálkozott a normákat megsértők deviánssá minősítése és ekként történő kezelése. A modernizáció előre haladásával az egységes normákba vetett bizalom megrendült, ezért újabb megoldásra volt szükség. Az új megközelítés lényege a bizonytalanságoknak valószínűségi kategóriákká alakítása, hogy alkalmasakká váljanak a - tudományos elvekre és legitimitációra alapozott - személytelen igazgatásra. (Bessant, J. 2001.)

A jelzett átalakulás fontos következményekkel jár a társadalom és a problémával érintettek viszonyában. A társadalmi problémákat már nem annyira devianciaként, mint kockázatként értékelik; az érintetteket pedig nem deviánssnak, hanem - egyre inkább - kockázati csoportnak tekintik. Az, hogy valamely társadalmi probléma összefüggést mutat valamely faktorial, az objektívnek elfogadott kutatások alapján igazolható. Ez pedig legitimmé teszi a közkontroll kiterjesztését - a probléma által ténylegesen érintetteken túl - bárkire, akinél fennáll valamely kockázati tényező. ¹⁴

Aki kockázat-megközelítéssel magyarázza a probléma keletkezését, az - logikusan - a kockázati tényezők azonosítását tartja fontosnak, és a kockázattal érintett csoportok esetében igyekszik változásokat elérni.

■ A TÁRSADALMI PROBLÉMÁK VÉTKESSÉGI SZEMPONTÚ MEGKÖZELÍTÉSE

A magyarázatok egy csoportja a társadalmi problémák keletkezését a társadalmi normától eltérő viselkedésre vezeti vissza. A családok problémái terén is találhatunk ilyen, a normasértést középpontba helyező magyarázatokat. Ezek különbözőképpen minősíthetik a normától eltérő magatartásokat: Van, amikor egyszerűen a gyermekgondozásra, a családi életre vonatkozó normáktól való eltérésként értelmezik a helyzetet, anélkül azonban, hogy devianciának, vétkes magatartásnak, vagy bűncselekménynek minősítenék. (Nevezhetjük ezt „tolerálható különbség”-nek.) Vannak helyzetek, amelyeket devianciának tekintenek, de mellőzik a vétkesség kimondását (pl. ha az elmebeteg anya okoz sérülést a gyermekének). Végül pedig sor kerülhet arra, hogy a társadalmi normától eltérő magatartást vétkesnek, sőt súlyosabb esetben bűncselekménynek minősítsék.

Vétkességi megközelítésről akkor beszélhetünk, ha egy probléma döntő okának meghatározott személy magatartását jelölik meg, és e magatartást felróhatóknak minősítik. A vétkességi magyarázatnak tehát csak az egyik felét jelenti az, hogy magatartás és a probléma között ok-okozati összefüggést észlelnek. A vétkességi magyarázathoz hozzátartozik az is, hogy a cselekvést valakinek a társadalmilag negatívan értékelt szándékára (mulasztás esetében pedig a társa-

dalmilag elvart viszonyulás hiányára) vezetik vissza. Feltételezik, hogy az ember alapvetően szabad akarattal rendelkezik; és ha vannak is olyan tényezők, amelyek befolyásolják a döntéseket, végső soron az embernek módja van arra, hogy tartózkodjon a tiltott cselekményektől, vagy hogy megtegye azt, amit elvárnak tőle. Mivel a cselekvőnek módjában állt volna megválasztania cselekedetét, ezért a társadalom a helytelenül megválasztott magatartás miatt kifejezheti vele szemben a rosszallását.

A bűncselekménnyé, vétkes magatartássá, devianciává, vagy egyszerűen „tolerálható különbséggé” minősítés nem csak a helyzet objektív jellemzőitől függ. A vétkeség is társadalmi konstrukció, amely a cselekvőnek a magatartáshoz való (objektíven létező) viszonyát, valamint az azt értékelő társadalmi minősítést foglalja egységbe. Az, hogy mennyire tekintjük szabadnak az akaratot és mennyiben kötöttnek, függ a helyzet társadalmi értékelésétől. Az is társadalmi értékelés tárgya, hogy a helytelenül megválasztott magatartás miatt mennyiben tartjuk szükségesnek vagy lehetségesnek kifejezni a társadalom rosszallását. További kérdés, hogy - amint az a társadalmi konstrukciók esetében történni szokott - itt is objektíválódik a helyzetre vonatkozó minősítés, azaz úgy tűnik fel, mintha az is a helyzet objektív léttel bíró tulajdonsága lenne.

Ha valaki vétkeségi megközelítést alkalmaz, akkor - utilitarista hozzáállás esetén - a vétkesnek tartott magatartások speciál- és generálpreveníójára törekszik. (Tehát mind a konkrét elkövető, mind pedig általában a társadalom többi tagja esetében csökkenteni akarja az ilyen magatartások előfordulását.) Morálizáló hozzáállás esetén az elsődleges cél a megsértett morális rend helyreállítása az elkövető megbüntetésé útján.

■ SZAKMAI MEGKÖZELÍTÉSEK

A szakmai megközelítések eleve a probléma kezelésének valamelyik módzata szerint szerveződnek. E megközelítések mögött is gyakran felfedezhető egyik vagy másik elméleti orientáció. Friedman a mentálhigiéné, az orvostudomány, a jog és a szociális munka paradigmáit különbözteti meg. (Friedman, R. M.; et al. 1976.) Spratt és Houston a gyermekbántalmazásra vonatkozó szakmai megközelítéseket a következőképpen tipizálták (Spratt, T.; S. Houston 1999.):

- **büntető (a bántalmazás lényegének a társadalmi normák tudatos megsértését tartja, ezért büntetőjogi büntetést alkalmaz)**
- **megtorló/hibáztató (a bántalmazást a bántalmazó vétkeségével, vagy a gyermekvédelmi szakember mulasztásával magyarázza, ezért valamelyikkel szemben szankciót alkalmaz)**
- **medikális (feltételezi, hogy a bántalmazás olyan, mint egy betegség, melynek okai az egyén felelőségi körén kívül találhatóak. A betegség okai, lefolyása, terápiája egzakt módon meghatározható)**

- **bürokratikus (elsősorban a bántalmazás kezelésére szolgáló rendszerek működtetését tartja fontosnak, és kevesebbet törődik a problémák megértésével, megkülönböztetésével, megválaszolásával)**
- **technokratikus (feltételezi, hogy a bántalmazás problémája megfelelő technikák alkalmazásával kezelhető, így a bántalmazás ismérveinek pontos definiálásával, a kezelés technológiájának pontos rögzítésével, egzakt kockázat-értékelő eszközök alkalmazásával)**
- **humanisztikus (a hangsúlyt a prevencióra és a helyzet megjavítására helyezi. Radikálisabb változata a strukturális folyamatokban, például az egyenlőtlenségekben látja a probléma okát)**

■ AZ ÉRTELMEZÉS MÓDJÁNAK MEGVÁLASZTÁSA

Az, hogy egy társadalom valamely problémát vétkeségi vagy tárgyi (vétkeségtől független) módon értelmez, nem csak a helyzet objektív jellemzőitől, hanem - egyebek mellett - a következő faktoroktól is függ:

- a problémával kapcsolatos tudományos illetve szakmai ismeretek állapota
- a vétkeségi illetve más nézőpont alkalmazásának hatékonysága
- a társadalomnak a vétkeségi megközelítéshez fűződő morális preferenciái

A vétkeségi megközelítés alkalmazását általában azzal indokolják, hogy az erőszakos magatartást tanúsító elkövetőt nem lehet hatalmi eszközök nélkül rábírní a magatartás abbahagyására, illetve a cselekmény megismétlésétől való tartózkodásra. Ez az érv azonban csak a jelentős súlyú cselekmények esetén, az akut biztonsági problémák kezelésénél játszik kiemelkedő szerepet. Nem ennyire egyértelmű a vétkeségi megközelítés hasznossága akkor, ha már nem az azonnali biztonsági szükségletekről, hanem a helyzet hosszabb távú rendezéséről van szó. Nem nyilvánvaló a vétkeségi szemlélet nélkülözhetlensége azoknál az elkövetési módoknál sem, melyek kevésbé erőszakos jellegűek.

Több országban azért szükségszerű a családi problémák vétkeségi alapon történő értelmezése, mert csak ez legitimálja a családi problémákkal kapcsolatos állami cselekvést. Olyan országokban, ahol az állam egyébként is széles körben gyakorolja a családok támogatásával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatokat, jóval kisebb az igény arra, hogy megkíséreljék a családi problémák minél szélesebb körét vétkeségi alapon értelmezni. Elsősorban - angolszász hatásra - nemzetközi törekvéssé vált a bántalmazás elleni küzdelem, ennek keretében ösztönzik az országokat a bántalmazás-kategóriák átvételére és a bántalmazás elleni esz-

közök bevezetésére. Így bizonyos mértékű konvergencia mutatkozik az eleve vétkességi nézőpontú, illetve a korábbi tárgyi nézőpontú rendszerek között.

Magyarországon eddig nagyjából egymástól elválasztva értelmezték a bűncselekményeket és a gyermekvédelemre vagy a szociális munkára tartozó családi problémákat. Míg a bűncselekményeknél magától értetődő volt a magatartás vétkességének (sőt kifejezetten bűnösségének) vizsgálata, a többi gyermeki és családi problémánál kerülték azt, hogy a helyzetet okozó magatartást explicit módon vétkesnek címkézzék. A magyar gyermekvédelem még ma is alapvetően a „veszélyeztetettség” kategóriáját alkalmazza, nem pedig a „bántalmazás”-t. A veszélyeztetettség a problémák tárgyi megközelítését képviseli, szemben a bántalmazással, mely vétkességi alapon áll. Fogalmilag a tárgyi megközelítés a szélesebb, hiszen a gyermek problémái attól függetlenül tartoznak bele, hogy visszavezethetők-e bárki felróható magatartására. Tehát a veszélyeztetettség magában foglalja a bántalmazást és az elhanyagolást, sőt azokat a helyzeteket is, melyek nem férnek bele bántalmazásba (elhanyagolásba).

■ A VÉTKESSÉGI MEGKÖZELÍTÉS EGYES, A CSALÁDOT ÉRINTŐ HATÁSAI

A vétkességi megközelítésnek vannak olyan sajátosságai is, amelyek nem elősegítik, hanem akadályozzák a kiszolgáltatott helyzetben lévők hatékony védelmét. Az első probléma az, hogy a bántalmazás elleni tevékenységre ráhangolt gyermekvédelmi rendszer gyakran kevésbé képes a segítő szolgáltatásokkal elérni a családokat (egyrészt azokat, ahol volt bántalmazás vagy elhanyagolás, másrészt azokat, ahol nem találtak vétkes magatartást). A vétkességi alapú rendszer erősen stigmatizáló hatású, márpedig ez korlátozza a családot a segítség kérésében, a szolgáltatót a segítség nyújtásában. Fontos összefüggéseket tárt fel a gyermekvédelmi rendszerek stigmatizáló hatásairól Colton és társai három országban végzett összehasonlító vizsgálata. A családok kevésbé szívesen fordulnak olyan intézményhez, melyről úgy vélik, hogy nem segítségnyújtással, hanem szankcionálással foglalkozik. Attól is tartanak (nem minden alap nélkül), hogy ha segítséget kérnek problémáik megoldásához, könnyen megfordulhat a helyzet, és vétkesnek minősíthetik őket. Az intézmények oldalán ellentmondásos a tapasztalat. A bántalmazók már nem kliensnek számítanak, hanem szankcióval sújtandó vétkeseknek, ezért - a megfigyelések egyik csoportja szerint - az ilyen személyeknek az intézmények kevésbé hajlandók segítséget kínálni. (Colton et al. 1997.) Másrészt ahol elsősorban a nagy kockázatú ügyekkel akarnak foglalkozni, ott előfordulhat, hogy csak azok a családok részesülnek kellő figyelemben, akiknél már bántalmazást állapítottak meg. (Faver, C. A.; et al. 1999.)

A másik probléma az, hogy a vétkességi alapú rendszerekben nagyon eltérő esélye van a vétkessé minősítésre a különböző társadalmi csoportokhoz tartozóknak. A rendszer fő eszköze a vétkesek felkutatása, a magatartás minősítése, és a vétkessel szemben valamely szankció alkalmazása. Nem lehet csodálkozni azon, hogy az érintett családtagok igyekeznek elkerülni azt, hogy esetüket bántalmazásnak minősítsék. A minősítés elkerülésére sokkal nagyobb esélye van a magasabb réteghelyzetű személyeknek, mint az alacsonyabb rétegbe tartozóknak. A magasabb rétegbe tartozók többek között azért kerülnek el a rájuk nézve kedvezőtlen minősítést, mert társadalmilag reprezentatívabbak, jobb szociális szkilljeik, nagyobb hajlandóságot mutatnak a szakemberekkel való együttműködésre, sikeresebben kerülnek el a bántalmazás gyanújának bizonyítását, továbbá kellő információval rendelkeznek alternatív kezelési módok elérhetőségéről. Az alacsonyabb rétegbe tartozók kevésbé rendelkeznek ilyen előnyökkel, ezért szívesebben minősítik őket bántalmazónak, amivel szemben ők kisebb sikerrel tudnak védekezni. A tárgyi megközelítést alkalmazó rendszerek sem mentesek attól a tendenciától, hogy a problémákat inkább az alacsonyabb helyzetű csoportokban fedezik fel. Ez a tendencia azonban sokkal erősebb a vétkességi alapú rendszerekben. (Kerezi K. 1995.; Wolock I. et al. 2001.)

■ A VÉTKESSÉGI SZEMLÉLET EGYES, A SZOCIÁLIS, ILLETVE A GYERMEKVÉDELMI RENDSZERT ÉRINTŐ HATÁSAI

Amennyiben egy ország problémakezelő rendszerét úgy hangolják át, hogy domináns feladattá válik a bántalmazás és az elhanyagolás elleni harc, ez nem hagyja érintetlenül a rendszer különböző elemeit. Nyilván az az egyik fő kérdés, hogy miként sikerül a bántalmazás elleni célokat úgy operacionalizálni, hogy a kialakított rendszer hatékonyan szolgálja a célkitűzéseket. Fontos azonban azt is észrevenni, hogy a kívánt hatások mellett nagy valószínűséggel megjelennek nem szándékolt mellékhatások, illetve olyanok, melyeknek jelentőségét korábban alábecsülték.

A gyermekvédelmi rendszer átalakulásának jellegzetes példáját lehet megfigyelni az angol gyermekvédelem esetében. (Parton, N. 1991.; Parton, N.; O. Otway: 1995.) Angliában a szociális munka nagy tradíciókkal bír, ezért a gyermekek problémáinak kezelése elsősorban a szociális munka keretében folyt („social work with children and families” néven). A szociális munka e típusára tartoztak a bántalmazásos esetek, valamint egyéb - a magyar fogalmak szerint gyermekvédelminek minősülő - problémák is. A gyermekbántalmazást dominánsan a betegség- vagy szindróma-modell szerint értelmezték; feltételezve, hogy a gyermekbántalmazás olyasmis, mint egy betegség, melynek magyarázatára és kezelésére az orvostudomány módszerei a legalkalmasabbak. A korábbi kétirányú tevékenységből (a gyermekekre irányuló segítő munkából és a gyermekbántalmazás elleni küzdelemből) az 1970-es és 1980-as években kialakult egy újabb irány, amely a „gyermekvédelem” (child protection) megnevezést kapta. Megnőtt a nyilvános, szakmai és politikai érzékenység a bántalmazás iránt, amit követett a bántalmazás kategóriájának kiszélesedése, a problémák értelmezési módjának a megváltozása és a gyermekvédelmi rendszernek az átalakulása. A gyermekbántalmazást már nem szindrómaként („mediko-szociális” problémaként) értelmezték, hanem jogi-társadalmi (szocio-legális) problémaként.

A gyermekvédelmi rendszer átalakulása azt célozta, hogy minél sikeresebben külön válasszák a „magas kockázatot” képviselő eseteket a többitől, hogy aztán azokban a jog keretei között hozzák meg a döntéseket. A gyermekvédelmi tevékenységben domináns feladattá vált a bizonyítékok azonosítása és mérlegelése. Jelentősen átalakult az együttműködés és a hierarchikus viszony a különböző szakemberek és intézmények között, és addig nem tapasztalt mértékben az igazságszolgáltatási szervek illetve a rendőrség kerültek a gyermekvédelem centrumába. (Például a szociális munkásoknak a rendőrséggel közösen kell lefolytatniuk a bizonyítási eljárást.) Parton szerint ez arra vezetett, hogy a gyermekvédelmi szociális munka az 1980-as évek közepétől átértelmeződött, és jogi, illetve eljárási terminusokban fogalmazódott újra.

A bántalmazásra és elhanyagolásra irányuló figyelem Angliában meglehetősen ellentmondásos eredményt hozott. Az egyik kutatás szerint minden hét bejelentett esetből hatban az eljárás azzal zárul, hogy nem veszik fel a gyermeket a bántalmazott gyermekek nyilvántartásába; tehát többnyire feleslegesnek bizonyul a szigorú eljárási keretek között végzett vizsgálat. Ez még nem lenne baj, ha vizsgálat után (a nyilvántartásba való bejegyzés nélkül is) sor kerülne az adekvát segítő tevékenységre. A kutatás adatai szerint azonban a kivizsgálást az esetek 44 %-ában nem követte sem védelmi, sem támogató jellegű cselekvés. Az elhanyagolás miatt indult ügyekben még rosszabb volt az arány, mert az esetek 65 %-ában nem követte a kivizsgálást érdemi intézkedés. (Faver, C. A.; et al. 1999.) Ez valóban azt jelzi, hogy a bizonyítékok beszerzése vált a gyermekvédelmi tevékenység fő funkciójává.

A gyermekbántalmazás és elhanyagolás az európai országok többségében bekerült a gyermekvédelem fontos feladatai közé, ami országonként eltérő mértékben eredményezte a hagyományos gyermekvédelmi feladatok átértelmezését vagy háttérbe szorulását. Például Walsh az ír rendszer három jellegzetes változását azonosítja: a szociális munka központi témája a gyermekbántalmazás lett; a szociális munka számon kérhetővé vált; továbbá a szociális munka eljogiasodott. A változásokat részben nyugtalanítóknak, részben pozitívnak tartja, javasolja azonban a kibontakozás keresését. (Walsh, T. 1999.)

Magyarországon eddig kevés figyelem irányult arra, hogy a bántalmazás elleni feladatok növekedése a gyermekvédelemben, illetve általában a szociális munkában komoly módosulásokat idézhet elő. Naivitás lenne azt gondolni, hogy erre Magyarországon nem kerülhet sor. Angliában nagy tradíciója volt a gyermeki problémák szociális munkával történő kezelésének, mégis sor kerülhetett a (nem mindig öröndetes) változásokra. Magyarországon 1997-ig a gyermekvédelemben a gyámhatóság tevékenysége volt domináns, és csak azóta vált a gyermekvédelem szerves részévé a szociális munka. Van tehát okunk az óvatosságra. Az európai tapasztalatok azt jelzik, hogy van lehetőség a kedvezőtlen hatások (teljesebb vagy mérsékelt körű) kompenzálására.

■ A BÁNTALMAZÁS ELLENI PROGRAMOK CÉLJAI

A társadalmi problémáknak (köztük a bántalmazásnak) nincs időtől és helytől független, magától értetődő megoldási módja. Ahogy a helyzet címkézése meghatározott társadalmi folyamatok eredménye, úgy a helyzet kezelési módja is társadalmi folyamatok során határozódik meg. A közfeladatok meghatározása az úgynevezett közpolitikai folyamatok során történik. A különféle befolyásoló tényezők (a probléma objektív sajátosságaitól a közvélemény nyomásáig) a közpolitikai folyamatban fejtik ki hatásukat, amelynek eredményeképp létrejönnek a probléma kezelését célzó szakpolitikák. A bántalmazás-probléma felfedezésében, a közcselekvés kiváltásában többnyire fontos szerepe van a különféle mozgalmaknak, illetve az általuk folytatott kampányoknak. A társadalmi problémákkal kapcsolatos közvéleményt - a szakirodalomban széles körben jelen lévő álláspont szerint - gyakran az úgynevezett morális vállalkozók¹⁵ tevékenysége, illetve a morális pánik¹⁶ jelenségének hatásai befolyásolják. (Taylor-Brown, J. 1997, Robin, M. 1991, Parton, N: 1991.)

Nem szabad összetéveszteni a kampányok által hirdetett (gyakran leegyszerűsített) célokat azokkal a célokkal, melyeket a bántalmazásra irányuló szakpolitikák fogalmaznak meg. A bántalmazás elleni közcselekvésben - mint már említettem - összecsiszítja a büntetőpolitika és a gyermekvédelmi politika. Mind a büntetőpolitika (legyen szó akár bántalmazó cselekményekről, akár más bűncselekményekről), mind pedig a gyermekvédelmi szakpolitika formálói a rendelkezésre álló mozgástér keretein belül választhatják meg a célokat és a módszereket. Ha egy ország bántalmazás-ellenes politikát fogalmaz meg, akkor ezt is a kényszer és a választási lehetőségek figyelembe vételével teheti.

A bántalmazás elleni társadalmi nyugtalanság erősen morális töltésű, a közcselekvés meghatározásakor azonban szükségszerűen utilitarista módon megfogalmazott célokat tűznek ki. Az alapvető deklarált cél a kiszolgáltatott személy megvédése a bántalmazás (elhanyagolás) bekövetkezésétől vagy folytatódásától.¹⁷ Az alapvető cél mögött meghúzódó operacionális célok nem mentesek az ellentmondásoktól. A bántalmazás és az elhanyagolás elleni tevékenység deklarált célja többnyire „a bántalmazás megelőzése”. Valójában a legtöbb országban a már megtörtént bántalmazást követő lépésekről van szó, tehát az újabb cselekmény elhárítását szolgáló harmadlagos prevencióról. Az elsődleges és másodlagos prevenció terén - azok kívánatossága ellenére - jóval kevesebb történik. (Wolfe D. A; Jaffe P.G. 1999.)

A bántalmazással foglalkozó rendszerek egyik alapkérdése az, hogy mi a rendszer célja azután, hogy megteremtette a sértett elemi biztonságát. (Barth, R.P. 1999.; Stalans L.J. 1996.) Szükséges, hogy a bántalmazással kapcsolatban megkülönböztessük a biztonságteremtés rövid időtávú céljait a helyzet hosszú távú rendezésének céljaitól.

A bántalmazásos (és olykor az elhanyagolásos) eseteknél prioritást kap az a cél, hogy eleget tegyenek a sérelmet szen-

vedő fél biztonsági szükségleteinek. Az esetek azonban rendkívül különböznek aszerint, hogy milyen biztonsági kockázatot képviselnek. Különbséget tesznek aközött, hogy a folyamatban lévő bántalmazó magatartás abbahagyását kell elérni, vagy pedig a bántalmazó magatartás jövőbeni megismétlődését kell elhárítani. Különbséget tesznek a között is, hogy súlyos vagy kevésbé súlyos sérelmek kockázataról van szó.

A helyzet hosszú távon történő rendezése terén a gyermekbántalmazás és a feleség-bántalmazás elleni programok eltérő célokat követnek. A gyermekbántalmazás esetében a család (bántalmazástól mentes) működésének biztosítása, a feleség-bántalmazás esetében a házastársak közötti kapcsolat felszámolása jelenik meg tipikus célként. A gyermekre úgy tekintenek, mint aki szükségszerűen függ az őt nevelő szülőktől (gondozóktól). Ezért a cél az, hogy a gyermek megfelelő környezetben (lehetőleg a vér szerinti családjában) nevelkedjék, és nem az, hogy „megszabaduljon” a felnőttektől. A bántalmazott feleségekről feltételezik, hogy a kapcsolatból való kilépés szolgálná az érdekeiket, erre azonban különböző okok miatt nem képesek. Ezért a cél az, hogy a feleséget képessé tegyék a kapcsolat megszakítására; illetve, hogy a bántalmazó férjet eltávolítsák. A gyermekvédelemben tehát - bántalmazás esetén is - fontos helyet kap a család egységének védelme, a feleség-bántalmazás esetén hiányzik ez a cél, vagy éppen az ellenkezője a cél. A gyermekvédelemben - a bántalmazással kapcsolatban is - fontos teret kap a prevenció, illetve a terápia; a feleség-bántalmazással kapcsolatban sokkal mérsékeltebb szerepe van a prevenciónak és a terápiás megoldásoknak.

Az eltérő hosszú távú célok figyelmeztetnek bennünket arra, hogy a gyermekbántalmazás és a feleség-bántalmazás elleni programokat nem lehet minden további nélkül azonosként kezelni. Bár szükség van a kétféle program összehangolására, az azonban elfogadhatatlan lenne, ha a gyermekek esetében visszaszorulna a család egységének és működőképességének biztosítása.

A bántalmazás elleni mozgalmak hajlanak arra, hogy egyértelműnek tüntessék fel a probléma megoldásával kapcsolatos célokat. Valójában a gyermekek, családok problémáit kezelő intézmények azzal kénytelenek szembesülni, hogy a helyzeteknek többnyire nincs egyértelmű megoldása, hanem - mérlegelve az előnyöket és hátrányokat - a viszonylag legkedvezőbb megoldásra kell törekedni. (Például a bántalmazás-problémát középpontba helyező országok gyermekvédelme is elsősorban a család épségének megőrzését, vagy a gyermeknek a családba való visszahelyezését tekinti céljának; annak ellenére, hogy az esetek egy részénél fennáll az újabb bántalmazás elkövetésének kockázata.) A szakpolitikának, illetve a szakmai gyakorlatnak nem szabad figyelmen kívül hagynia a helyzetek immanens tulajdonságát képező ambivalenciát.

A bántalmazás miatti kampányok általában a halálos végű bántalmazásos eseteket választják fő témának, és az

ilyen esetek hatékony (esetleg teljes körű) megelőzését sürgetik. Egyes országokban be is vezettek olyan kockázat-értékelő módszereket, melyek célja a jövőbeli bántalmazások előrejelzése. A kitűzött célt azonban ezek a (valószínűségi összefüggésekkel operáló) módszerek sem érik el, hiszen nem képesek teljes bizonyossággal előre jelezni az összes súlyos bántalmazást.¹⁸ Az újabb morális pánikot viszont akár egy-két újabb eset is kiválthatja. Egy reális szakpolitika csak a felderítés megjavítását, nem pedig az összes súlyos bántalmazás megelőzését tűzheti ki célként.

A bántalmazás elleni mozgalmak egyik jellegzetes törekvése, hogy megszűnjenek különböző, a társadalom széles rétegei által gyakorolt bántalmazó magatartások (különösen a gyermekek fizikai büntetése).¹⁹ A társadalmi folyamatok iránt nagyobb érzékenységet tanúsítók arra hívják fel a figyelmet, hogy a lakosság jelentős részénél szokásos gyermeknevelési gyakorlatokat csak hosszabb idő alatt és nehezen lehet megváltoztatni.²⁰

■ A BÁNTALMAZÁS KOMPLEX KEZELÉSE

Ha az ember áttekinti a bántalmazás ellen külföldön használt módszerek katalógusát, azt tapasztalja, hogy a bántalmazást középpontba állító országok sem csak bűnüldözési feladatnak tekintik a problémát. A szakirodalom valamint a nemzetközi szervezetek ajánlásai a módszerek differenciáltságát és komplexitását jelzik. A differenciáltság azt jelenti, hogy különbséget tesznek a rossz bánásmód esetei között, megkülönböztetve azokat a cselekmény súlyosságának foka, valamint a jövőbeni kockázat mértéke szerint. A komplexitás pedig azt jelenti, hogy a rossz bánásmód ellen kiépített rendszer eleve több szektort és többféle szakmai módszert foglal magába.²¹

A rossz bánásmód elleni módszerek ismertetésére nem vállalkozhatom egyetlen tanulmány keretében. Fontosabbnak tartom azt, hogy röviden bemutassam néhány nemzetközi szervezetnek (az Európa Tanácsnak és az Egészségügyi Világszervezetnek, azaz a WHO-nak) a témára vonatkozó ajánlásait.

■ AZ EURÓPA TANÁCS DOKUMENTUMAI KÖZÜL HÁRMAT TARTOK SZÜKSÉGESNEK MEGEMLÍTENI:

- Az Európa Tanács Miniszterek Bizottságának R(79)17 számú ajánlása a gyermekeknek a rossz bánásmód elleni védelmével kapcsolatban
  - Az Európa Tanács Miniszterek Bizottságának R(90)2 számú ajánlása a családon belüli erőszakkal kapcsolatban
  - Az Európa Tanács Miniszterek Bizottságának R(93)2 számú ajánlása a gyermekbántalmazás mediko-szociális vonatkozásaival kapcsolatban
- A gyermekeknek a rossz bánásmód elleni védelméről szóló R(79)17 számú ajánlás deklarálja, hogy a probléma hosszú távú megoldása kettős stratégiát igényel,

amely egyrészt az azonnali beavatkozás, a felderítés, a menedzselés hatékony intézkedéseiből, másrészt a megelőzésre irányuló politikából tevődik össze.

Az Ajánlás a javasolt intézkedéseket az alábbiak szerint csoportosítja:

- prevenció
- felderítés
- menedzselés
- szokások képzése

■ A PREVENCIÓ FŐBB MEGOLDÁSAI:

- javítani az általános szocio-ökonómiai feltételeket
- létrehozni a család jólétét biztosító megoldásokat különös figyelmet fordítva azokra a családokra, melyek gazdasági és társadalmi értelemben hátrányban vannak
- fejleszteni a családtervezési szolgáltatásokat
- elősegíteni, hogy csökkenjen a társadalomban jelen lévő erőszak
- minden szülő kapjon megfelelő lehetőséget arra, hogy megtanulja a gyermeknevelés módszereit (különösen az első gyermek születése idején)

■ A KEZELÉS (MENEDZSELÉS) FŐBB MEGOLDÁSAI:

- prioritást biztosítani a rossz bánásmód abbahagyását és a további hasonló magatartás megakadályozását célzó megoldásoknak
- arra törekedni (az előző cél függvényében), hogy a gyermeket megtartsák családi környezetében, amelynek érdekében hatékony eszközökkel kell segíteni az egész családot
- amennyiben a helyzet indokolja, lehetővé kell tenni a multidiszciplináris vizsgálat lefolytatását, a megfelelő eljárások megindítását, és ha szükséges, a jogi beavatkozást

Az R(90)2 számú ajánlás, mely a családon belüli erőszakra szól, egyrészt általános megelőző intézkedések, másrészt specifikus intézkedések alkalmazását javasolja. Az Ajánlás az általános megelőző intézkedések terén - egyebek mellett - a következő javaslatokat teszi:

- Minden lehetséges módon támogatni kell a családot, mint a társadalom alapvető egységét.
- Tiszteletben kell tartani az egyének jogait, különös figyelemmel a családok gyengébb tagjaira.
- A nemek között teljes egyenlőséget kell biztosítani.
- Csökkenteni kell a társadalmi és gazdasági terheket (például a szociális ellátás, az egészségügy, a lakásügy és a várostervezés segítségével).
- Korlátozni kell a családon belüli erőszak juszტიfikációját.
- Szociális és gazdasági védelmet kell biztosítani azok részére, akik teljes munkaidőben otthon gondoskodnak gyermekről, idős vagy fogyatékos személyről.

- Intézkedéseket kell tenni a családi élet és a munkában való részvétel összeegyeztethetősége érdekében.

Az Ajánlás függeléke a javasolt speciális intézkedéseket az alábbiak szerint csoportosítja:

- információ
- az erőszak felderítése
- az erőszak bejelentése
- segítség és terápia az egész család számára
- intézkedések a gyermek érdekében
- intézkedés a nők érdekében
- intézkedés az öregek érdekében
- intézkedések az elkövetők számára
- oktatás
- szociális munkások
- az önkéntes szervezetek szerepe
- pénzügyi vonzatok

Az R(93)2 számú ajánlás, mely a gyermekbántalmazás mediko-szociális vonatkozásairól szól, azt ajánlja a tagállamoknak, hogy

- fogadjanak el olyan politikát, melynek célja a gyermek jólétének biztosítása a családján belül; továbbá
- hozzanak létre olyan rendszert, melynek feladata a gyermekbántalmazások ügyekben a hatékony prevenció, azonosítás, jelzés, kivizsgálás, értékelés, intervenció, kezelés és nyomon követés, multidiszciplináris módon szervezve.

AZ AJÁNLÁS FÜGGELÉKE A JAVASOLT MEGOLDÁSOKAT AZ ALÁBBIK SZERINT CSOPORTOSÍTTJA:

- prevenció (elsődleges, másodlagos és harmadlagos)
- felderítés és bejelentés
- kivizsgálás és értékelés
- követés, intervenció, kezelés és felülvizsgálat
- képzés
- kutatás

A WHO kiterjedt tevékenységet folytat a bántalmazás különböző típusai elleni fellépés ösztönzése és koordinálása terén. Terjedelmi okokból egyetlen fontos dokumentum bemutatására szorítkozom. WHO 2000-ben bocsátotta vitára az „Eszközök az integrált, multiszektoralis megközelítéshez a gyermekbántalmazás megelőzése terén” című iratot, mely határozottan képviseli azt az álláspontot, hogy a gyermekbántalmazást több szakterület eszközeivel, azok együttműködése útján kell megelőzni, illetve kezelni. A dokumentum a gyermekbántalmazással kapcsolatos feladatokat részben közösen minden érintett számára, részben külön-külön az egyes szektorok számára fogalmazza meg. A feladatokat a következők szerint csoportosítja:

- minden szektor közösen
- a politikaformálók
- az egészségügyi szektor
- a szociális szektor
- az oktatásügy
- a jogalkalmazók
- a média
- a nem kormányzati szervezetek
- az adományozók
- illetve általában a társadalom feladatai

Noha mindegyik feladat-csoport megismerése fontos, a jelen tanulmányban csak a közös feladatokat valamint a szociális szektor feladatait ismertetem röviden (azt is némileg szűkítve).

■ A MINDEN SZEKTORT EGYARÁNT ÉRINTŐ FONTOSABB FELADATOK:

- tudással kell bírni a többi rendszerről
- elkötelezettség a multidiszciplináris kommunikáció és kooperáció iránt
- együttműködés a munka során
- biztosítani kell az adekvát forrásokat, illetve lobbizni kell azokért
- értékelni kell minden szektor hatékonyságát,
- továbbá a multidiszciplináris tevékenység hatékonyságát

■ A SZOCIÁLIS SZEKTORT ÉRINTŐ FELADATOK:

- Segíteni kell a megfelelő szülői gondoskodást születés előtti tanfolyamok, szülői tanfolyamok és stressz-menedzselés útján.
- Képviselni kell a gyermek jóllétének ügyét a társadalomban és a felelős testületek előtt.
- Napra készen kell követni a gyermekbántalmazásra vonatkozó jogalkotást, gyakorlatot és forrásokat, továbbá bizonyos tájékozottsággal kell bírni más szektorok funkcionálásáról.
- Teljesíteni kell a magas kockázatú családok azonosítását célzó feladatokat.
- Koordinálni kell a tevékenységet a házastársi bántalmazásra irányuló tevékenységgel.
- Támogatást kell nyújtani a magas kockázatú családoknak (pl. counseling, terápiák, pénzügyi támogatás, gyermekgondozás, háztartásvezetési ismeretek stb.).
- Gyermekvédelmi értékelést kell lefolytatni, ha egy gyermek esetében bejelentették, vagy észlelték, hogy veszélyben van.
- A gyermek részére védelem nyújtása, a probléma súlyosságától és a veszély közvetlenségétől függően (a család felügyelete, helyettesítő gondozás vagy végső soron örökbefogadás útján).
- Szakértő tanúként véleményt kell nyilvánítani a bíróság előtt.

■ A SEGÍTŐ MUNKA SZEREPE ÉS MÓDSZEREI

Amint a bemutatott ajánlásokból is kiderült, a bántalmazás-probléma kezelésében nemhogy mellékes, hanem éppen lényeges szerepe van a szociális munkának. A szociális munka e körben alkalmazandó módszereinek, az erről megjelent irodalomnak a bemutatása meghaladja a jelen írás feladatait és lehetőségeit. (lásd pl. Chester, T. M. 1997; Dore, M. M. 1993; Kaufman, K. L.; Rudy, L. 1991. Isaacs, C. D. 1982.). A kiterjedt külföldi szakirodalomból Corcoran összefoglaló munkájára, a hazai irodalomból pedig Szabó Lajosnak e tárgyban megjelent kiváló írására hívom fel a figyelmet. (Corcoran, J. 2000.; Szabó L. 1996.)

Corcoran a követett elméleti megközelítés alapján négy csoportba sorolja a családra irányuló beavatkozásokat: ezek a behaviorista, a kognitív-behaviorista, a családterápiás, valamint a szociális támogatásra (a szociális hálózatra) irányuló beavatkozások. Részletesen leírja ezek elméleti alapját, beavatkozási módszereiket, valamint alkalmazásuk indikációját.

Szabó szerint a szociális munkás feladatait az alábbi csoportokba lehet sorolni: az otthon biztonságának értékelése; a szülőket támogató intervenciók biztosítása; hatósággal való együttműködés; továbbá családterápia biztosítása (terápia nyújtása vagy közvetítése). A segítő munka három lényeges fázisát különbözteti meg, mégpedig az akut krízis fázisát, a tranzitív fázist és a hosszú terminusú beavatkozások fázisát. E fázisokhoz igazodóan mutatja be a segítő munka jellegzetes módszereit.

■ A SZOCIÁLIS SZAKMAI SZERVEZETEK TEENDŐIRŐL

A családon belüli bántalmazásra irányuló közfigyelem indokoltta teszi, hogy Magyarországon az eddiginél alaposabban kerüljenek átgondolásra a problémával kapcsolatos közkeletű kérdések. Miféle kiszolgáltatott helyzetekre jut több figyelem, és milyenekre kevesebb? Hogyan hatnak az alkalmazandó megoldások a különböző társadalmi csoportok tagjaira? Mennyire lesz domináns a problémák vétkességi szempontú értelmezése? Észrejevdnek-e a családi problémák mögötti társadalmi okok, születnek-e társadalmi politikai válaszok? Mennyi lehetőség marad a családok problémáinak komplex értelmezésére és kezelésére? Milyen szerep jut a szociális munkának? Miként alakul a szociális munkát végző szervezetek szerepe? Ezek a kérdések alapvetően érintik az egyre inkább professzionálissá váló magyar szociális munkásokat és szervezeteiket is.

Észre kell venni, hogy a bántalmazás-problémával kapcsolatban napvilágot látott büntetőjogi orientációjú javaslatok nemhogy túl sokat követelnek, hanem túl keveset. A nemzetközi követelményeknek az felel meg, ha komplex rendszer jön létre a bántalmazás-probléma hatékonyabb kezelésére. Ezt a komplex rendszert az államnak kell megszerveznie és fenntartania – mások közreműködése mellett. A szociális szakma szervezeteitől - így a Szociális Szakmai

Szövetségtől - elvárható, hogy részt vegyenek a szakma működési feltételeit lényegesen érintő folyamatok alakításában, és hogy elsősorban a szakmájuk jellegének megfelelő javaslatokat tegyenek. A szociális szakma szervezeteinek a bántalmazás kezelését szolgáló program kialakítása során elsősorban a következő kérdésekben szükséges érvényesítenie a szakma érdekeit, illetve értékeit:

- mikor hogyan kell értelmezni a problémákat (az értelmezés egyéni-családi-közösségi-társadalmi szintjei, a helyzet tárgyi vagy vétkességi alapon történő értelmezése)
- mennyiben célja a rendszernek a család egységének, működőképességének biztosítása
- milyen társadalmi-politikai eszközök alkalmazására kerül sor a bántalmazás-probléma kezelésekor
- milyen lépések történnek a szociális munka (bántalmazással kapcsolatban alkalmazható) eszközeinek kifejlesztésére, megismertetésére és felhasználására
- milyen kormányzati forrásokat biztosítanak a bántalmazás kezeléséhez szükséges módszerek kialakításához, a szervezeti és személyi források bővítéséhez
- a szociális munka etikai és szakmai szabályainak, továbbá a szociális szolgáltató szervezetek funkcióinak védelme az indokolatlan torzulásokkal szemben

A bántalmazás-problémával kapcsolatos kommunikáció Magyarországon abban a szakaszában van, amikor - többek között a média által közvetített morális pánik hatására - jóval több a morális, illetve indulati megnyilvánulás, mint a szakmai. A fentiekben arra törekedtem, hogy a szociális szakma képviselőit a bántalmazás kérdéseinek szakmai szempontú átgondolására, a szakmájuk jellegéhez igazodó megoldások keresésére ösztönözzem. A szociális szakma közössége azzal tudja igazolni szakmai érettségét, ha a bántalmazás-ügyet nem retorikai teendőnek tekint, hanem olyan feladatnak, mellyel kapcsolatban adekvát szakmai válaszokat kell adnia. A bántalmazás sértettjeit nem az segíti, ha „eltéljük a bántalmazást”, hanem az, ha a jelenleginél hatékonyabb megoldások intézményesülnek. Ebben pedig helye és szerepe van a szociális szakmának.

Szóllósi Gábor

IRODALOM:

- Ammerman, R. T. (1990): Etiological models of child maltreatment: A behavioral perspective. *Behavior Modification*, 14(3) 230-254.
- Archer, J. (2002): Sex differences in physically aggressive acts between heterosexual partners. A Meta analytic review. *Aggression and Violent Behavior* 7, 313-351.
- Ashton, V. (1999): Worker Judgements of Seriousness About and Reporting of Suspected Child Maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 23 (6) 539-548.
- Azar, S. T. (1991): Models of child abuse: A metatheoretical analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 18(1) 30-46.
- Balogh I.; Kurácsyony A. (1995): Konstruktivizmus a német társadalomelméletben. *Elméleti Szociológia*, No. 1.
- Barth, P. (1999): After safety, what is the goal of child welfare services: family continuity, permanency, or social benefit? *International Journal of Social Welfare* 8, 244-252.
- Baumrind, D. (1994): The social context of child maltreatment. *Family Relations*, 43(4) 360-368, October.
- Belsky, J. (1993): Etiology of child Maltreatment: A developmental-ecological analysis. *Psychological Bulletin*, 114(3): 413-434; November.
- Bessant, J. (2001): From sociology of deviance to sociology of risk. Youth homelessness and the problem of empiricism. *Journal of Criminal Justice*, 29, pp. 31-43.
- Black, D. A., R. E. Heyman, A. M. Smith Slep (2001/a): Risk factors for child physical abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 2001, 121-188 p.
- Black, D. A., R. E. Heyman, A. M. Smith Slep (2001/b): Risk factors for child sexual abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 2001, 203-229 pp.
- Black, D. A., A.M. Smith Slep; R. E. Heyman (2001/c): Risk factors for child psychological abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 2001, 189-201 pp.
- Bouvier, P.; D. Halperin; H. Rey; P. Jaffe; J. Laederach, R-L. Mounoud, C. Pawlak (1999): Typology and correlates of sexual abuse in children and youth: multivariate analyses in a prevalence study in Geneva. *Child Abuse & Neglect*, No. 8, pp. 779-790.
- Buehler, C.; Gerard, J.M. (2002.) Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage and Family* 2002, 1, 78-92.
- Camasso, M.J.; R. Jagannathan (2000): Modeling the reliability and predictive validity of risk assessment in child protective services. *Children and Youth Services Review*, 22, (11/12) 873-896.
- Chester, T. M. (1997): Toward a Sociological Model of Residential Treatment. *Journal of Psychiatry and the Law*; 25(3) 377-393.
- Christie, A.; H. Mitler (1999): Partnership and core groups in the risk society. *Child and Family Social Work* 4, pp. 231-240.
- Coker, A. L.; Keith E. Davis, Ileana Arias, Sujata Desai, Maureen Sanderson, Heather M. Brandt, Paige H. Smith, (2002.) Physical and mental health effects of intimate partner violence for men and women. *American Journal of Preventive Medicine* 23, 4.
- Colton, M.; M. Drakeford; S. Roberts, E. Scholte; F. Casas; M. Williams (1997): Social workers, parents and stigma. *Child and Family Social Work* 2, 247-257.
- Corcoran, J. (2000): Family interventions with child physical abuse and neglect: A critical review. *Children and Youth Services Review*, 7, 563-591.
- Cudina-Obradovic, M., J. Obradovic (1999): Living in abusive family relationships - Child's reactions to parental conflicts of lesser intensity. *Društvena Istraživanja* 8 (4) 475-495.
- Cummings, E.M. (1998): Stress and coping approaches and research: The impact of marital conflict on children. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 1, 31-50.
- Daro, D.; Gelles, R. J. (1992): Public Attitudes and Behaviors With Respect to Child Abuse Prevention. *Journal of Interpersonal Violence*; 7(4): pp. 517-531; December.
- Davis, P. W. (1999): Corporal Punishment Cessation. Social Contexts and Parents' Experiences. *Journal of Interpersonal Violence*; 14(5): pp. 492-510; May.
- Dore, M. M. (1993): Family Preservation and Poor Families: When Homebuilding Is Not Enough. *Families in Society*; 74(9) 545-556.
- Dube, S.R.; R.F. Anda; V.J. Felitti; J.B. Croft; V.J. Edwards; W.H. Giles (2001): Growing up with parental alcohol abuse: exposure to childhood abuse, neglect and household dysfunction. *Child Abuse and Neglect*, 25, 1627-1640.
- Durrant, J.E. (1999): Evaluating the success of Sweden's corporal punishment ban. *Child Abuse & Neglect*, 23 (5) 435-448p.
- Eamon, M.K. (2001): The effects of poverty on children's socioemotional development. *Social Work*, 3, 256-266.
- Faver, C. A.; S. L. Crawford, T. Combs-Orme. Services for child maltreatment: Challenges for research and practice. *Children and Youth Services Review*, 1999, 2, 89-109.
- Friedman, R. M.; Helfer, R. E.; Katz, S. N.; Polansky, N. A. (1976): *Four Perspectives on the Status of Child Abuse and Neglect Research*. National Center on Child Abuse and Neglect (DHEW), Washington, D.C., 278 pp.; March.
- Fryer, G. E.; T. J. Miyoshi (1996): The role of the environment in the etiology of child maltreatment. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 1, No. 4, pp. 317-326.
- Glaser, D. (2002): Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): a conceptual framework. *Child Abuse & Neglect* 26 (2002) 697-714.
- Hasenfeld, Y. (2000): Organizational forms as moral practices: The case of welfare departments. *Social Service Review*, 74 (3) 329-351 p.
- Herczog M. (1994/a): A gyermekvédelem gyakorlata az Amerikai Egyesült Államokban. In: Hazai V., Herczog M. (szerk.): *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata*. Pont Kiadó, Budapest, 222-269 p.
- Herczog M. (1994/b): A gyermekvédelem gyakorlata Nagy Britanniában. In: Hazai Vera, Herczog Mária (szerk.): *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata*. Pont Kiadó, Budapest, 131-159. pp.
- Herczog M. (2001): *Gyermekvédelmi kézikönyv*. KJK-Kerszöv Budapest.
- Herrenkohl, E. C.; R. C. Herrenkohl; L. J. Rupert; B. P. Egolf; J. G. Lutz (1995): Risk factors for behavioral dysfunction: the relative impact of maltreatment, SES, physical health problems, cognitive ability, and quality of parent-child interaction. *Child Abuse & Neglect*, Vol. 19, No.2, pp. 191-203.
- Hetherington, J.; L. Beardsall (1988): Decisions and attitudes concerning child sexual abuse: does the gender of the perpetrator make a difference to child protection professionals? *Child Abuse & Neglect*, vol. 22, no. 12, pp. 1265-1283.
- Houston, S.; H. Griffiths (2000): Reflections on risk in child protection: is it time for a shift in paradigms? *Child and Family Social Work*, 5, pp. 1-10.
- Isaacs, C. D. 1982 *Treatment of Child Abuse: A Review of the Behavioral Interventions*. *Journal of Applied Behavior Analysis*; 15(2) 273-294.
- Jackson, T. D. (1997): Child protection services and parental reactions to children's behaviour. *Child and Family Social Work*, 2, 81-89.
- Johnson, I.M.; R.T. Sigler: Community attitudes: a study of definitions and punishment of spouse abusers and child abusers. *Journal of Criminal Justice*, 5, 477-487, 1995).
- Jouriles, E.; Norwood, W.D. (1995): Physical aggression towards boys and girls in families characterised by the battering woman. *Journal of Family Psychology*, 1, 69-78.
- Kaufman, K. L.; Rudy, L. (1991): Future Directions in the Treatment of Physical Child Abuse. *Criminal Justice and Behavior*; 18(1) 82-97.
- Kelly J. B (2000): Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 8, 963-973.
- Kerezi K. (1995): *A védtelen gyermek. (Erőszak és elhanyagolás a családban) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest*
- Klosinski, G. (1993): Psychological maltreatment in the context of separation and divorce. *Child Abuse & Neglect*, 17, 4, July-August, 557-563.
- Kruttchnitt, C.; R. Gartner; K. Ferraro (2002): Women's involvement in serious interpersonal violence. *Aggression and Violent Behavior*, 7, 529-565.
- László János (1999): *Társas tudás, elbeszélés, identitás. A társas tudás modern szociálpszichológiai elméleti. Scientia Humana/Kairosz Kiadó, Budapest*
- Lianos, M. (2000): Dangerization and the end of deviance: The institutional environment. *British Journal of Criminology*, 40, (2) 261-278. p.
- Malik N.M.; Lindahl K.M. (1998): Aggression and dominance: The roles of power and culture in domestic violence. *Clinical Psychology - Science and Practice* 5 (4) 409-423.
- McGuigan, W.M., C.C. Pratt (2001): The predictive impact of domestic violence on three types of child maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 25, 869-883.
- McMunn, M.N.; Nazroo Y.J.; Marmot M.G.; R. Boreham; R. Goodman (2001): Children's emotional and behavioural well-being and the family environment: findings from the health survey for England. *Social Science and Medicine*, 53, 423-440.
- Meyerson, L.A.; P.J. Long, R. Miranda, B.P. Marx (2002): The influence of child sexual abuse, physical abuse, family environment, and gender on the psychological adjustment of adolescents. *Child Abuse and Neglect* 2002, 26, (4) 387-405.
- Miller, B. V.; B. R. Fox; L. Garcia Beckwith (1999): Intervening in severe physical child abuse cases: mental health, legal, and social services. *Child Abuse & Neglect*, (23,) 9, 905-914.
- Muller, R.T. (1995): The interaction of parent and child gender in physical child maltreatment. *Canadian Journal of Behavioural Science* 4, 13.
- N. R. Rhodes; E. Baranoff McKenzie (1998): Why do battered woman stay?

Three decades of research. *Aggression and Violent Behavior* 3, (4) 391-406.

Nobes, G.; M. Smith (2000): The relative extent of physical punishment and abuse by mothers and fathers. *Trauma, Violence and Abuse* 1, 47-66.

Parton, N. (1991): *Governing the Family. Child care, Child Protection and the State*. Macmillan Education Ltd. Basingstoke

Parton, N.; O. Orway (1995): The contemporary state of child protection policy and practice in England and Wales. *Children and Youth Services Review*, 5/6., pp. 599-617.

Parton, N.; P. O'Byrne (2000): What do we mean by constructive social work? *Critical Social Work*, No.2, Fall

Portwood S.G., M.T. Grady, S.E. Dutton (2000.): Enhancing law enforcement identification and investigation of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 24 (2) 195-207.

Roberts, J.V. (2000): Changing public attitudes towards corporal punishment: The effect of statutory reform in Sweden. *Child Abuse & Neglect*, 24 (8) 1027-1035.

Robin, M. (1991): The Social Construction of Child Abuse and "False Allegations." In: Robin, M. (Editor), *Assessing Child Maltreatment Reports: The Problem of False Allegations*. Binghamton, NY, Haworth Press, Inc., pp. 1-34.

Ross, S.M. (1996.): Risk of physical abuse to children of spouse abusing parents. *Child Abuse and Neglect*, 7, 589-598.

Schumacher, J.A., S. Feldbau-Kohn; A.M. Smith Slep; R.E. Heyman (2001.): Risk factors to male-to-female partner physical abuse. *Aggression and Violent Behavior* 6, 281-352.

Schumacher, J.A.; A. M. Smith Slep; R. E. Heyman (2001): Risk factors for child neglect. *Aggression and Violent Behavior*, 6, pp. 231-254.

Smith Slep, A.M.; R.E. Heyman (2001): Where do we go from here? Moving toward an integrative approach to family violence. *Aggression and Violent Behavior* 6, 353-356.

Socolar, R. R. S. (1997): A classification scheme for discipline: Type, mode of administration, context. *Aggression and Violent Behavior*, 4, 355-364.

Somer, E.; A. Braunstein (1999.): Are children exposed to interparental violence being psychologically maltreated? *Aggression and Violent Behavior*, 4, 449-456.

Spratt, T.; S. Houston (1999): Developing critical social work in theory and in practice: child protection and communicative reason. *Child and Family Social Work*, 4, pp. 315-324.

Stalans, L.J. (1996): Family harmony or individual protection? Public recommendations about how police can handle domestic violence situations. *American Behavioral Scientist* 39 (4) 433-448.

Stewart, K. (1996): Sexual Abuse as a Moral Event. *British Journal of Social Work*; 26(4) 493-508; August

Szabó L. (1996): Erőszak a családban. In: (Kappéter I. szerk.) *Az agresszió problémái korunkban*, A Szociális Munka Alapítvány Kiadványai, Budapest Tajima, E.A. (2000.): The relative importance of wife abuse as a risk factor for violence against children. *Child Abuse and Neglect*, 11, 1383-1398.

Taylor-Brown, J. (1997): Obscuring Child Sexual Abuse I: The Identification of Social Problems. *Child Abuse Review*; 6:1, 4-10; March

Wadsworth, M.E.; B. E. Compas; (2002.) Coping with family conflict and economic strain: the adolescent perspective. *Journal of Research on Adolescence* 12 (2) 243-274.

Walsh, T. (1999): Changing expectations: the impact of 'child protection' on Irish social work. *Child and Family Social Work* 4, 33-41.

Webb, J.A.; P.E. Baer (1995): Influence of family disharmony and parental alcohol use on adolescent social skills, self-efficacy, and alcohol use. *Addictive Behaviors*, 1, 127-135.

Wolfe D.A., Jaffe P.G. (1999): Emerging strategies in the prevention of domestic violence. *Future of Children* 9 (3): 133-144.

Wolock I.; P. Sherman; L.H. Feldman; B. Metzger (2001.): Child abuse and neglect referral patterns: a longitudinal study. *Children and Youth Services Review*, 1, 21-47.

Zimet, D.M., T. Jakob (2001.): Influences of marital conflict on child adjustment: Review of theory and research. *Clinical Child and Family Psychology Review* 4, 23-43.

JEGYZETEK:

1 Az e téren nyilvánosságot látott javaslatok megvalósíthatóságát, hatékonyságát, a magyar jogrendbe való beillesztésének módját nyilván végig kell gondolni, ez azonban nem feladatunk.

2 Egy rövid tanulmány keretében nem kísérelhetem meg a bántalmazásra vonatkozó adatok és megállapítások összefoglalását, ami felesleges is lenne, hiszen rendkívül dúsz szakirodalom áll rendelkezésre. A hazai szerzők közül különösen Kerezi Klára és Herczog Mária írásait javaslom tanulmányozni, lásd Kerezi 1995., Herczog M. 1994/a, 1994/b; 2001.

3 Az összefoglalás elsősorban az USA és Nyugat-Európa reakcióira utal, előre bocsátva azt, hogy a folyamat az egyes országokban nem egyformán zajlott és nem teljesen azonos megoldásokra vezetett.

4 Megjegyzendő, hogy a bántalmazásnak és az elhanyagolásnak a bemutatottakon kívül más definíciói is léteznek. Magának a definíciós kérdésnek is kiterjedt szakirodalma létezik.

5 Például Glaser szerint „a gyermek sérelmére irányuló szándék nem szükségszerű eleme” az érzelmi bántalmazás és elhanyagolás definíciójának. (D. Glaser 2002, 697.o.)

6 WHO World Consultation on Child Abuse Prevention, 1999.

7 World Report on Violence and Health

8 WHO Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse, 2002.

9 Megjegyzendő, hogy a büntetőjogban a „bántalmazás” kifejezés a köznyelvnek megfelelő jelentéssel szerepel, nem pedig „abuzus”-ként.

10 Például a gyermek pszichoszociális illetve iskolai problémái erősebben kapcsolódnak a szülő verbális agressziójához, mint a fizikai bántalmazáshoz. (Socolar, R. R. S. 1997.)

11 Megjegyzendő, hogy csak részben fedik egymást a egyrészt a bűncselekményeket magyarázó kriminológiai elméletek, másrészt a bántalmazást magyarázó elméletek. A szakirodalom többnyire külön tárgyalja a bántalmazás elméleti magyarázatait.

12 Lásd pl. WHO World Consultation on Child Abuse Prevention, 1999.

13 Lianos megfogalmazása szerint a kockázat nem más, mint a jelen kivetítése a jövőre; de a jövő ilyen hipotézise sosem tekinthető pusztán semleges előrejelzésnek. Lianos, M. (2000.)

14 A WHO arra hívja fel a figyelmet, hogy a kockázati csoportba sorolás stigmatizáló hatással járhat.

(WHO Consultation on Child Abuse Prevention 23.o.)

15 A morális vállalkozó olyan személy, aki lát valami rosszat, amely mélyesen zavarja őt, és aki ezért elhatározza magát a helyzet orvoslására. A morális vállalkozó hisz abban, hogy ha mások azt teszik, amit ő jónak gondol, ez jó lesz a számukra. A morális vállalkozók esetében többnyire olyan elitről van szó, akik azon dolgoznak, hogy morális elképzeléseiket rákényszerítsék a társadalom többi részére.

16 A közvélemény sajátos megjelenési módja a morális pánik, amikor valamely aktuális kérdés nagy figyelmet kap, és szokatlan gyorsasággal váltja ki a lakosság valamely csoportjának irracionális mértékű morális reakcióját. A morális pánik gátat képez a különféle tényezők racionális mérlegelésével szemben, és nagy társadalmi nyomást eredményez valamely közösségi cselekvés alkalmazása iránt.

17 Más kérdés az, hogy a bántalmazással foglalkozó szervezetek illetve szakemberek tevékenységében implicit módon jelen van a moralizálás. (Hasenfeld Y. 2000.; Stewart, K. 1996.)

18 Sőt, az adatok szerint nagyon messze járnak ettől, lásd pl. Camasso, M. J.; R. Jagannathan 2000.

19 A törvényi szabályozás hatásában bízik a testi fenytést eltöltő svéd törvény szokták példaként említeni. Roberts részletes elemzéséből viszont az derül ki, hogy a svéd társadalomnak a fizikai büntetéssel kapcsolatos attitűdjei már a törvény meghozatala előtt változásnak indultak. A törvény tehát nem okozta, hanem csupán kifejezte a közvélemény megváltozását. (Roberts, J.V. 2000) A testi fenytés társadalmi támogatásának csökkenése már jóval a testi fenytést eltiltó 1979-es törvény előtt megindult: 1965-ben 53%, 1968-ban 42%, 1971-ben 35%, 1981-ben 26%, 1994-ben 11%. (Durrant, J.E. 1999, 438.p.)

20 Mint Jackson fogalmaz „az általánosan elterjedt gyermeknevelési módszerek árnevezése gyermekbántalmazással láthatólag nem csökkenti a gyermekek súlyos sérüléseit.” Javasolja, hogy egyértelműen húzzák meg a választóvonalat a társadalmilag elfogadható és az el nem fogadható nevelési módszerek között. Ez kétségkívül kriminalizálja a társadalom számottevő részének magatartását, de legalább tisztá helyzetet teremt. (Jackson, T. D. 1997.)

21 A nők bántalmazásával kapcsolatban például Annemarie Richters javasolja multidiszciplináris és multiszektoriális megoldások alkalmazását. (EUR/01/5019570, pp.39.)